

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สถานภาพและบทบาท

สังคมประกอบด้วยบุคคลหลายกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน มีการแบ่งแยกหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป การที่คนเราต้องอยู่ร่วมกันในสังคมก็เนื่องมาจากคนเราไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายในสังคมนี้เรียกว่าโครงสร้างของสังคม

โครงสร้างของสังคมมนุษย์ประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ คือ (อ้างใน ขบวนการ พลตรี 2530: 8-9)

1. คน (Population)
2. กลุ่มคน (Groups)
3. สถานภาพ (Status) และ บทบาท (Role)
4. สถาบันสังคม (Social Institution)

สังคมมนุษย์จะมีความมั่นคงหรือไม่เพียงใดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ประกอบเป็นโครงสร้างของสังคมดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ สังคมใดประกอบด้วยประชากรที่มีจำนวนเหมาะสมเพียงพอกับทรัพยากรธรรมชาติ ประชากรมีคุณภาพ มีเหตุผล มีความรับผิดชอบต่อการที่ การงาน ชัยชนะแข็ง และกระตือรือร้นในการทำงาน ฯลฯ สังคมนั้นย่อมมีโอกาสที่จะพัฒนาไป ได้ด้วยดี สังคมใดประกอบด้วยกลุ่มคนที่รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่เป็นอย่างดี สังคมนั้นก็ย่อมมีความ เป็นนิ่มนวลมั่นคง และมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นเช่นกัน สังคมใดมีการจัดระเบียบแบบแผนที่ดี คนในสังคมปฏิบัติหน้าที่หรือแสดงบทบาท ได้ถูกต้องตรงกับตำแหน่งหน้าที่ ก็จะทำให้สังคมนั้น เจริญ รุดหน้าไปได้เร็วขึ้น ในขณะที่เดียวกันสังคมใดมีสถาบันทางสังคมที่มีความมั่นคง เหมาะสมกับ สถานภาพของสังคมนั้นก็จะทำให้สังคมนั้น ๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางในการพัฒนาประเทศ ได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน

โครงสร้างของสังคมดังกล่าวต่างก็มีความสำคัญและมีผลกระทบต่อความก้าวหน้าของสังคมด้วยกันทั้งสิ้น แต่องค์ประกอบด้านสถานภาพและบทบาท เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญในแง่ของการจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมมนุษย์ ทั้งนี้เนื่องจากสังคมประกอบด้วยบุคคลที่แตกต่างกันมาอยู่รวมกลุ่มกัน ดังนั้นเพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นปรกติสุข จึงจำเป็นต้องมีระเบียบแบบแผนที่เป็นที่ยอมรับกันภายในสังคมมาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามความพึงพอใจของตนเอง

ในเรื่องความหมายของคำว่าสถานภาพและบทบาท ได้มีผู้ให้นิยามความหมายไว้มากมาย แต่ในที่นี้จะขอยกมาพอเป็นสังเขปดังต่อไปนี้

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง (2516: 1) กล่าวว่า สถานภาพ หมายถึงสิทธิและหน้าที่ที่บุคคลมีอยู่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสังคมส่วนรวม และมีความหมายในเชิงเปรียบเทียบความสูงต่ำในสังคม สถานภาพเป็นตัวกำหนดว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อบุคคลอื่นอย่างไร และเป็นสิ่งเฉพาะบุคคล ที่ทำให้บุคคลหนึ่งแตกต่างไปจากอีกบุคคลหนึ่ง

ประสาท หลักศิลา (อ้างใน พิศนึ วรกวิน 2523: 21) อธิบายว่าสถานภาพคือตำแหน่งหรือหน้าที่การงาน ซึ่งกำหนดขึ้นในระบบสังคม และในแต่ละระบบสังคมจะมีตำแหน่งหรือสถานภาพที่แตกต่างกันออกไป โดยมีระเบียบแบบแผนหรือบรรทัดฐานต่าง ๆ เป็นแนวทางปฏิบัติของตำแหน่งหรือสถานภาพนั้น ๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. สถานภาพโดยกำเนิด (Ascribed status) เป็นสถานภาพที่ได้รับมาตั้งแต่เกิด เช่น เพศ, เชื้อชาติ, อายุ เป็นต้น
2. สถานภาพที่ได้มาโดยการกระทำ (Achieved status) เป็นสถานภาพที่ได้มาภายหลัง ซึ่งเป็นผลจากการกระทำของเรา เช่น สถานภาพสมรส, การเป็นบิดามารดา, การศึกษา เป็นต้น

ในทำนองเดียวกัน สุนทร สุภาพ (2514: 46) ให้ความเห็นว่าสถานภาพเป็นตำแหน่งที่ได้จากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม เป็นสิทธิและหน้าที่ทั้งหมดที่บุคคลมีอยู่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสังคม โดยส่วนรวม สถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลมีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างไรในสังคม และยังเป็นสิ่งเฉพาะบุคคลที่ทำให้บุคคลหนึ่งแตกต่างไปจากบุคคลหนึ่ง

B.J. Biddle and E.J. Thomas (1966: 67) ก็ได้ให้ทัศนะไว้เช่นเดียวกันว่า สถานภาพหมายถึงฐานะหรือตำแหน่งของบุคคลที่สังคมกำหนดให้ และสถานภาพหรือตำแหน่งนี้จะ เป็นสิ่งกำหนด กระตุ้น หรือคาดหวังให้บุคคลที่อยู่ในฐานะหรือตำแหน่งนั้น ๆ ประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันอย่างแตกต่างกันออกไป บุคคลคนเดียวอาจมีหลายฐานะหลายตำแหน่งได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับ การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น นอกจากนั้นสถานภาพที่แต่ละบุคคลได้มานั้น อาจได้มาตั้งแต่เกิด เช่น เพศชาย, เพศหญิง หรืออาจได้มาโดยการกระทำของตนเองในภายหลัง เช่น ตำแหน่งหน้าที่ การงาน เป็นต้น

ไพบูลย์ ช่างเรียน (2516: 30-31) ให้ความหมายไว้ว่าบทบาทหมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลปฏิบัติไปตามสถานภาพ โดยเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ เช่น นักเรียนต้องเคารพครู ลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ ครูต้องอบรมสั่งสอนนักเรียน ฯลฯ บทบาท เป็นหน้าที่ที่บุคคลต้องกระทำ ดังนั้นสถานภาพและบทบาทจึงเป็นของคู่กัน บทบาททำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างสังคมกับบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป บทบาทของบุคคลในสังคมขึ้นอยู่กับสถานภาพที่ครองอยู่ และคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคล ดังนั้นบทบาทของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะของสถานภาพ ความคิด ความรู้ ความสามารถ การอบรม ความพึงพอใจ รวมทั้งสภาพร่างกายและจิตใจของแต่ละบุคคล โดยอาจสรุปสาระสำคัญของ บทบาทได้ดังนี้

1. บทบาทจะต้องมีอยู่ในทุกสถานภาพของสังคม
2. วัฒนธรรมและทบธรรมนิยมประเพณีในสังคมเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการ กำหนดบทบาท
3. การที่บุคคลจะรู้บทบาทของตนเองได้ต้องได้รับการอบรมขัดเกลา (Socialization)
4. บทบาทจริงที่บุคคลแสดงนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเหมือนกับบทบาทที่ควรเป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม เพราะบทบาทที่บุคคลแสดงนั้นเป็นผลมาจากบุคลิกลักษณะของบุคคลที่ครองสถานภาพ รวมกับบุคลิกลักษณะของบุคคลอื่นที่มาร่วมในพฤติกรรม และแรงกระตุ้นต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเวลานั้น

Krech, Crutchfield and Ballachey (1962: 338) ก็ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าบทบาทไว้ว่า บทบาทหมายถึงแบบแผนของความต้องการ เป้าหมาย ความเชื่อ ความรู้ ที่คนคิด ค่านิยม และการกระทำที่สมาชิกของชุมชนคาดหวังว่าควรจะเป็นไปตามลักษณะของตำแหน่งที่มีอยู่

ส่วน Levinson (1971: 11) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ ดังนี้
คือ

1. บทบาท หมายถึงบรรทัดฐาน (Norms) ความคาดหวัง (Expectations) ข้อห้าม (Taboos) ความรับผิดชอบ (Responsibilities) และอื่น ๆ ที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน ซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดให้ บทบาทตามความหมายนี้จะมุ่งเน้นถึงหน้าที่อันพึงกระทำ
2. บทบาท หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งเอง ที่คิดและกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น ๆ
3. บทบาท หมายถึง การกระทำของแต่ละบุคคลที่แสดงออกมา โดยสัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคม หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือแนวทางที่บุคคลพึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้น ๆ

จากความหมายของสภาพและบทบาทดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าสภาพ หมายถึง สิทธิ และหน้าที่ทั้งหมดที่บุคคลมีอยู่ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสังคมส่วนรวม เป็นสิ่งเฉพาะตัวของบุคคลที่ทำให้แต่ละบุคคลมีความแตกต่างกันไป บุคคล ๆ หนึ่ง ในสังคมอาจมีสภาพได้หลายสภาพในขณะเดียวกัน

สภาพของบุคคลมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคม ในฐานะที่เป็นตัวกำหนดว่า ใครเป็นใคร ใครมีหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างไร ทำให้ต่างคนต่างรู้สิทธิหน้าที่ของตน นอกจากนั้นสภาพยังมีส่วนสนับสนุนให้บุคคลกระตือรือร้นที่จะยกฐานะของตนเอง และพยายามขวนขวายเพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งที่ตนปรารถนา เป็นผลทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าสิ่งที่คู่กับสภาพคือบทบาท ซึ่งหมายถึงภาระหน้าที่หรือรูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลต้องกระทำเมื่อดำรงสภาพใดสภาพหนึ่ง หรือตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งการกระทำหรือรูปแบบพฤติกรรมดังกล่าวเป็นผลมาจากความคาดหวังของบุคคลอื่น ๆ ในสังคม รวมทั้งความคิดเห็นของผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ เองด้วย

โดยทั่วไปแล้วสภาพและบทบาทของบุคคลในสังคมจะถูกถ่ายทอด โดยการอบรมขัดเกลาภายในครอบครัว และการติดต่อสัมพันธ์กับสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม ดังนั้นบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งและสังคมเดียวกัน จึงมักมีภาระหน้าที่หรือรูปแบบของพฤติกรรมคล้ายคลึงกัน และ

เนื่องจากบุคคลอาจมีสถานภาพได้หลายสถานภาพในขณะเดียวกัน ดังนั้นบุคคลจึงสามารถมีบทบาทได้หลายบทบาท ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสถานภาพต่าง ๆ เหล่านั้น

สถานภาพและบทบาทสตรี

จากแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องสถานภาพและบทบาทของบุคคลในสังคม แสดงให้เห็นว่า สถานภาพและบทบาทของบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคม ในฐานะที่เป็นตัวกำหนดขอบเขตแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม สตรีจัดได้ว่าเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งในสังคม ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าบุรุษ ดังนั้นสถานภาพและบทบาทของสตรีจึงมีความสำคัญในสังคม ทั้งนี้เพราะสถานภาพและบทบาทของสตรี นับได้ว่าเป็นที่รวมของโครงสร้างบทบาทในครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และด้านอื่น ๆ ซึ่งบทบาทต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนสัมพันธ์กัน และสามารถส่งผลกระทบต่อกันและกันได้

สำหรับสถานภาพและบทบาทของสตรีไทยนั้น เป็นที่ยอมรับกันว่าสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ไม่หยุดยั้ง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิชาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปย่อมส่งผลให้สถานภาพและบทบาทของสมาชิกภายในสังคมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย สถานภาพและบทบาทของสตรีไทยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด คือ สถานภาพและบทบาทในด้านเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือสตรีไทยเป็นจำนวนมากได้เข้ามามีบทบาทในด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ การศึกษา สังคม ฯลฯ มากขึ้น แทนที่จะรับภาระหน้าที่เฉพาะงานบ้านเพียงอย่างเดียว เช่น ในสมัยก่อนเท่านั้น นอกจากนี้สตรีไทยยังมีการตื่นตัวในการรวมกลุ่มกันก่อตั้งสมาคมหรือชมรมต่าง ๆ เพื่อร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่สังคมและชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มกันของสตรีนี้แสดงให้เห็นว่า สตรีไทยต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของตนเอง ไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนมากขึ้น

สถานภาพและบทบาทสตรีสามารถพิจารณาได้ในหลายด้านด้วยกัน ในที่นี้จะกล่าวถึงสถานภาพและบทบาทสตรีเฉพาะใน 3 ด้านเท่านั้น คือ

1. สถานภาพและบทบาทสตรีในด้านครอบครัว
2. สถานภาพและบทบาทสตรีในด้านการประกอบอาชีพหรือเศรษฐกิจ
3. สถานภาพและบทบาทสตรีในด้านสังคม

1. สถานภาพและบทบาทสตรีในด้านครอบครัว

สังคมไทย เป็นลักษณะสังคมที่ไม่เอื้ออำนวยให้สตรีมีบทบาททั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้เป็นเพราะการได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนและอินเดียที่ยอมรับความเหลื่อมล้ำทางด้านสถานภาพและความสามารถของสตรีตลอดมา กล่าวคือ ในวัฒนธรรมของจีนและอินเดียสตรีจะมีสถานภาพต่ำกว่าบุรุษมาก โดยจะเห็นได้จากคัมภีร์มณูธรรมศาสตร์ของอินเดีย ที่มีข้อความกล่าวถึงสถานภาพและบทบาทสตรีว่า "เมื่อเขาวิบิดาเป็นผู้คุ้มครองรักษา เมื่อเป็นใหญ่เป็นหน้าที่ของสามีและเมื่อแก่เฒ่า เป็นหน้าที่ของบุตรชายที่จะต้องเลี้ยงดู" ในทำนองเดียวกับประเทศจีนที่มีความเชื่อว่าการได้ลูกสาวเป็นการขาดทุน ครอบครัวใดมีลูกสาวมาก ครอบครัวนั้นจัดว่ามีเคราะห์ร้าย นอกจากนี้ชาวจีนยังมีความเชื่ออีกว่าลูกผู้หญิงนั้นโตขึ้นก็ต้องไปเป็นสมบัติของสามีและครอบครัวของสามี พ่อแม่ของลูกสาวที่แต่งงานออกไปแล้วจะไม่มีสิทธิในตัวลูกสาวเลย (เรื่องอุไร กุศลาสัย 2513: 23)

แม้ว่าวัฒนธรรมของจีนและอินเดียจะมีอิทธิพลต่อสังคมไทยก็ตาม แต่ความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมของคนไทยที่มีต่อสตรีนั้นยังไม่รุนแรงนัก เมื่อเปรียบเทียบกับสองประเทศดังกล่าว ในสังคมไทยความเชื่อที่ว่าบุรุษเป็นผู้นำของครอบครัว หรือเป็น "ช้างเท้าหน้า" ก็สืบเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านสรีระระหว่างเพศชายและหญิง ทำให้สังคมกำหนดให้สตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษเป็นเพศที่แข็งแรง สตรีควรมีบทบาทเฉพาะในด้านการเลี้ยงดูบุตร การเป็นแม่บ้าน ฯลฯ เท่านั้น ในขณะที่เพศชายจะมีบทบาทในการปกป้อง และหาเลี้ยงครอบครัว เป็นต้น

เมื่อพิจารณาด้านสภาวะทางเศรษฐกิจแล้ว จะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนภาวะการก้มทางเศรษฐกิจเอื้ออำนวยให้สตรีไม่ต้องดิ้นรนออกไปประกอบอาชีพเพื่อช่วยเหลือครอบครัว สตรีจะรับภาระเฉพาะงานบ้านเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในระยะต่อมาเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปทำให้สถานภาพของสตรีไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น แต่ยังเห็นได้ว่าสังคมไทยบางส่วนยังไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงนี้เท่าใดนัก ค่านิยมที่ให้การยกย่องบุรุษมากกว่าสตรีก็ยังคงมีอยู่

การพิจารณาถึงสถานภาพและบทบาทของสตรีในด้านครอบครัว สามารถพิจารณาได้ใน 3 ด้านด้วยกัน คือ

1. สถานภาพและบทบาทของสตรีในฐานะบุตรสาว
2. สถานภาพและบทบาทสตรีในฐานะภรรยา
3. สถานภาพและบทบาทสตรีในฐานะมารดา

1. สถานการณ์และบทบาทสตรีในฐานะบุตรสาว

ในปัจจุบันการอบรมเลี้ยงดู การให้ความรัก ความอบอุ่นแก่บุตรสาวภายในครอบครัวมีความเท่าเทียมกับบุตรชายอยู่มาก แต่บุตรสาวยังคงถูกอบรมในด้านภริยามรรยาทตามลักษณะของกุลสตรีที่ดี และมีข้อห้ามบางประการ ไม่ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ และบุตรสาวยังต้องช่วยแบ่งเบาภาระงานบ้านจากมารดาด้วย ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะเห็นได้มากในครอบครัวที่อยู่ในชนบท ส่วนในครอบครัวเมืองอาจพบเห็นได้บ้าง แต่ไม่เข้มงวดเช่นในสังคมชนบทเท่าใดนัก

2. สถานการณ์และบทบาทสตรีในฐานะภรรยา

นอกจากภาระงานบ้านแล้ว ภรรยายังมีบทบาทในการหารายได้เลี้ยงครอบครัวร่วมกับสามีอีกด้วย ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันลักษณะของครอบครัวไทยเป็นลักษณะของครอบครัวเดี่ยว ทั้งสามีและภรรยาต้องรับภาระในการเลี้ยงดูครอบครัวมากขึ้น สำหรับงานในบ้านมีภรรยาส่วนใหญ่ยังคงยอมรับภาระหน้าที่เหล่านี้ ทั้งนี้เพราะการได้รับการอบรมขัดเกลามาว่าหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นหน้าที่ของ "ลูกผู้หญิง" และควรจะปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้รับภรรยา ในขณะที่เดียวกันสามีเองก็ยังคงคาดหวังว่าหน้าที่ควรเป็นหน้าที่ของภรรยา อย่างไรก็ตามในปัจจุบันสามีก็มีส่วนแบ่งเบาภาระหน้าที่ภายในบ้านจากภรรยาในลักษณะของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีภรรยาเป็นหลักในการรับหน้าที่นี้ การที่ภรรยาในครอบครัวไทยมีสถานการณ์และบทบาทสูงขึ้นกว่าสมัยก่อน ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่สตรีเข้ามามีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวมากขึ้น ทำให้สามีต้องยอมรับฟังความคิดเห็นและมีการตัดสินใจร่วมกันกับภรรยามากขึ้น

3. สถานการณ์และบทบาทสตรีในฐานะมารดา

บทบาทของมารดาในครอบครัวไทย ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเท่าใดนัก เมื่อเปรียบเทียบกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีในฐานะของบุตรสาวและภรรยา กล่าวคือในครอบครัวไทยมารดาจะได้รับความเคารพจากบุตรเช่นเดียวกับบิดา บทบาทหน้าที่ของมารดาที่สำคัญที่สุดก็คือบทบาทในการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนให้บุตรเป็นคนดี ดูแลสมาชิกภายในครอบครัวและความเรียบร้อยต่าง ๆ ภายในบ้านไม่ให้ขาดตกบกพร่อง ฯลฯ

2. สถานการณ์และบทบาทสตรีในด้านเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพ

ในอดีตเมื่อพูดถึงการทำงานและอาชีพแล้ว คนทั่วไปมักนึกถึงว่าอาชีพและการงานเป็นของบุรุษ (Schaffer 1981: 20) ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะการแบ่งงานในสังคมสมัยก่อนอาศัยความแตกต่างระหว่างเพศเป็นเกณฑ์ กล่าวคือเพศชายเป็นเพศที่มีพลังกำลังแข็งแรงกว่าจะเป็น

ผู้ออกไปทำงานเพื่อหารายได้มาเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว ในทางตรงกันข้ามสตรีเป็นเพศที่มีพลังกำลังน้อยกว่าจะเป็นผู้ทำหน้าที่สนับสนุน คอยดูแลสามี บ้านเรือน และสมาชิกทุก ๆ คนในครอบครัวให้ได้รับความสะดวกสบายต่าง ๆ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้กลายเป็นความคาดหวังของสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดต่อมาจนกลายเป็นวัฒนธรรม ดังนั้นสถานภาพและบทบาทสตรีในด้านการประกอบอาชีพจึงต้องยกว่าบุรุษอยู่มาก ต่อมาเมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้รายได้ที่ได้มาจากสามีเพียงฝ่ายเดียวไม่เพียงพอกับความต้องการของสมาชิกในครอบครัว สตรีจึงเริ่มเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพมากขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้วสาเหตุสำคัญที่ทำให้สตรีเข้ามามีบทบาทในด้านเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพก็คือ

1. ความจำเป็นในทางเศรษฐกิจ เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นเหตุให้ราคาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ประกอบกับการที่สังคมในปัจจุบันนี้ เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับ "วัตถุ" มากขึ้น รายได้ที่สามีเป็นผู้หามาจึงไม่เพียงพอกับความต้องการของครอบครัว ดังนั้นสตรีจึงต้องหางานทำเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว และเป็น การเก็บออมไว้สำหรับเป็นหลักประกันแก่ครอบครัวในอนาคต

2. ค่านิยมและการศึกษา ในปัจจุบันสตรีมีโอกาสดำเนินการศึกษามากกว่าในอดีต ทำให้สตรีมีความสามารถและต้องการนำวิชาความรู้ที่เล่าเรียนมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคม นอกจากนั้นในเรื่องของค่านิยมที่เคยถือว่า "สตรีเป็นช้างเท้าหลัง" นั้นเริ่มเปลี่ยนแปลงไป สตรีมีความต้องการแสดงความสามารถของตนเองออกมา ต้องการยกระดับความรับผิดชอบของตนเองให้เท่าเทียมกับบุรุษ ต้องการได้รับเกียรติยศชื่อเสียงที่ได้มาด้วยความสามารถของตนเอง มากกว่าที่จะอาศัยจากบุรุษ ฯลฯ

3. ค่าจ้างแรงงาน การที่สตรีทำงานบ้านเพียงอย่างเดียวนับได้ว่าเป็นการสูญเสียแรงงานโดยเปล่าประโยชน์ ทำให้ค่าใช้จ่ายที่เสียไปในการศึกษาเล่าเรียนของสตรีเป็นการสูญเปล่า ประกอบกับการที่ค่าจ้างแรงงานในตลาดแรงงานมีแนวโน้มสูงขึ้น ทำให้รายได้ที่สตรีได้รับจากการทำงานสูงพอที่จะทำให้สตรีตัดสินใจออกมาทำงานนอกบ้าน และนำรายได้ที่ได้รับจากการทำงานนั้นมาซื้ออุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระงานภายในบ้าน

การที่สตรีออกทำงานนอกร้านเป็นเหตุให้สตรีมองเห็นคุณค่าของตนเองในฐานะที่เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่ง ในสังคมที่มีส่วนรับผิดชอบต่อสังคมเท่ากับบุรุษ แต่สตรียังมีโอกาสดีน้อยกว่าบุรุษอยู่มาก ทั้งในด้านค่าตอบแทนและโอกาสในความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงที่มักจะถูกสงวนไว้สำหรับบุรุษเท่านั้น นอกจากนี้บุคคลทั่วไปยังคงมีความคิดว่าสตรีมีความสามารถดีน้อยกว่าบุรุษ แม้แต่ในหมู่สตรีด้วยกันเองก็ยังมีความคิดเห็นดังกล่าวนี้ ซึ่งหากพิจารณาอย่างจริงจังแล้วจะเห็นได้ว่าสตรีไม่ได้มีความสามารถดีน้อยกว่าบุรุษแต่อย่างใดเลย นับได้ว่าความคิดเห็นดังกล่าวเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อความก้าวหน้าในด้านการประกอบอาชีพของสตรีเป็นอย่างมาก

3. สถานภาพและบทบาทสตรีในด้านสังคม

ในอดีตสตรีไทยไม่ได้รับการยกย่องจากสังคมเท่าใดนัก บทบาทในการสร้างสรรค์และการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าเป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญของบุรุษ ฐานะทางสังคมของสตรีจึงต่ำกว่าบุรุษอยู่มาก ทั้งนี้เป็นเพราะขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อต่าง ๆ ที่ยึดถือกันมาแต่โบราณ ทำให้สตรีไม่ได้รับความเห็นชอบให้ออกไปมีบทบาทในสังคม หรือออกไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม ถ้าจะออกไปร่วมกิจกรรมนอกร้านก็ต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ปกครอง และต้องตกอยู่ในสายตาของผู้ปกครองโดยตลอด

ต่อมา ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อปี พ.ศ. 2475 รัฐธรรมนูญแห่งการปกครองของไทยได้กำหนดให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกันทั้งบุรุษและสตรี ทั้งในด้านการเมือง การศึกษา หรือการประกอบอาชีพ ฯลฯ แม้ว่าสังคมไทยจะไม่มีกฎหมายที่กีดกัน และจำกัดสิทธิและเสรีภาพของสตรีก็ตาม แต่การกำหนดสิทธิและเสรีภาพของสตรีไว้ในรัฐธรรมนูญของการปกครองก็มีส่วนทำให้เกิดแรงผลักดัน และกระตุ้นให้สตรีตระหนักถึงสิทธิของตนเองมากขึ้น

ในปัจจุบันนี้สถานภาพและบทบาทของสตรีไทยในด้านสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น กล่าวคือสตรีไทยมีอิสระเสรีภาพในการออกสังคมมากขึ้น สามารถติดต่อคบหาสมาคมกับบุคคลอื่น ๆ ได้ทั้งเพศชายและเพศหญิง นอกจากนี้ก็ยังมีการรวมกลุ่มกันก่อตั้งเป็นสมาคมหรือชมรมต่าง ๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมโดยส่วนรวม

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสภาพภาพและบทบาทสตรี

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

แนวความคิดในทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ เป็นแนวคิดที่มองว่าครอบครัวเป็นกลุ่มพื้นฐานขนาดเล็กภายในสังคม ซึ่งสมาชิกภายในครอบครัวแต่ละคนย่อมมีหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป ครอบครัวจึงเป็นการผสมผสานบทบาทของสมาชิก เข้าไว้ด้วยกัน และทำหน้าที่ดำรงไว้ซึ่งระบบครอบครัวภายในสังคม

นักคิดที่สำคัญในแนวทฤษฎีนี้ คือ Talcott Parsons (1959) Parsons ได้วิเคราะห์ถึงระบบครอบครัว โดยใช้แนวคิดในด้านการจำแนกความแตกต่างระหว่างบทบาท (Role differentiation) โดยพิจารณาบทบาทของคู่สมรสว่าบทบาทที่สำคัญของสามีภรรยา คือ สามีจะมีความรับผิดชอบต่อบทบาทที่เกี่ยวข้องกับเรื่องภายนอกครอบครัว ส่วนภรรยาจะรับผิดชอบต่อบทบาทเฉพาะบทบาทภายในครอบครัว

Parsons ได้แบ่งแยกบทบาทของคู่สมรสออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. บทบาทอันเป็นเป้าหมายทางวัตถุ (Instrumental role) 2. บทบาทในการสนองจิตใจ (Expressive role)

บทบาทอันเป็นเป้าหมายทางวัตถุมักเป็นบทบาทของสามี ซึ่งเป็นบทบาทในด้านการประกอบอาชีพ และนับได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในสถาบันครอบครัว สามีเป็นผู้ได้รับการคาดหวังว่าจะต้องเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวที่ดี (Good provider) เพื่อเป็นหลักประกันแก่คนในครอบครัว ส่วนบทบาทในการสนองจิตใจนั้นจะเป็นบทบาทของภรรยา ซึ่งบทบาทเหล่านี้ก็ได้แก่ การเลี้ยงดูบุตร การให้ความรักความอบอุ่นแก่สมาชิกภายในครอบครัว บทบาททั้งสองประเภทนี้ถูกแบ่งแยกโดยถือเอาความแตกต่างระหว่างเพศเป็นพื้นฐานสำคัญ

นักสังคมวิทยาในแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ที่สำคัญอีกคนหนึ่ง คือ Murray A. Stress (1964) Stress ได้จำแนกหน้าที่และบทบาทของคู่สมรสออกเป็น 2 ประเภทคือ บทบาทในการใช้อำนาจและบทบาทในด้านการสนับสนุนช่วยเหลือ (Authority & Support) โดยอธิบายว่าผู้มีบทบาทในการใช้อำนาจในครอบครัวได้แก่สามี ซึ่งเป็นอำนาจโดยชอบธรรม

ตามสิทธิที่สังคมกำหนดให้ ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่ในการสนับสนุนช่วยเหลือคือภรรยา โดยบทบาททั้งสองประเภทนี้ เกิดจากการแบ่งแยกหน้าที่ตามความแตกต่างระหว่างเพศ

จากแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสในสถาบันครอบครัวจัดเป็นความสัมพันธ์ที่คงที่และเปลี่ยนแปลงได้ยาก เพราะบทบาทต่าง ๆ อยู่ในลักษณะของการตอบสนองซึ่งกันและกันอย่างมีความสมดุลย์ อีกทั้งยังเป็นการยอมรับบทบาทที่กำหนดขึ้นตามประเพณีดั้งเดิม โดยยึดถือเอาความแตกต่างระหว่างเพศเป็นเกณฑ์ในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ ดังนั้นภาระการเป็นแม่ การเป็นภรรยา การดูแลบ้านเรือนต่าง ๆ จึงยังคงเป็นงานหลักของสตรีอยู่ต่อไป

แม้ว่าในปัจจุบันสตรีจะมีอิสรภาพและมีความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวมากขึ้นกว่าเดิมก็ตาม แต่ปัจจัยทางเพศก็ยังคงมีอิทธิพลในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบของสตรีอยู่ กล่าวคือ ในขณะที่ภาระการเป็นแม่ และการดูแลบ้านเรือนยังคงเป็นงานหลักของสตรี แต่สตรีอาจได้รับการยินยอมหรือมอบหมายให้ทำงานเชิงเศรษฐกิจเมื่อครอบครัวมีความต้องการ ซึ่งปรากฏว่าในหลายสังคมการะในการหารายได้เข้าครอบครัวถือว่าเป็นหน้าที่หนึ่งของสตรีที่แต่งงานแล้ว โดยสังคมกำหนดว่าหน้าที่นั้นเป็นส่วนหนึ่งของบทบาทในการเป็นภรรยา แต่สตรีที่ทำงานทั้งหลายมักเป็นเพียงผู้หารายได้เสริมให้แก่ครอบครัวเท่านั้น ดังนั้นบทบาทและหน้าที่เชิงเศรษฐกิจของสตรี จึงถูกจำกัดอยู่ภายใต้อิทธิพลของกรอบแห่งประเพณีที่แตกต่างกันไป

นอกจากนั้น ในแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ยังชี้ให้เห็นอีกว่าเพศชายมีอิทธิพลเหนือกว่าเพศหญิง เพราะเพศชายมีหน้าที่และบทบาทที่สำคัญในการสนองความต้องการของครอบครัว และสนองความจำเป็นของสังคม เช่น การมีบทบาทที่สำคัญในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ และในด้านอื่น ๆ ที่สนับสนุนความเป็นบิภักดิ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในสังคม ดังที่ Pitts ได้กล่าวเอาไว้ว่า "ยิ่งบุรุษมีความชำนาญและความรับผิดชอบในบทบาทภายนอกครอบครัวมากขึ้นเพียงใด ความเหนือกว่าของบุรุษในการตัดสินใจภายในครอบครัวก็จะยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น" (Pitts 1964: 76)

สำหรับการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทสตรีนั้น ตามแนวความคิดของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่อธิบายไว้ว่า การเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ของสังคมถูกอธิบายในรูปของ "การหน้าที่" (Function) ที่สิ่งเหล่านั้นมีต่อการคงไว้หรือการอยู่รอดของสังคม ดังที่ Winch

(1971: 29) ได้กล่าวไว้ว่า หน้าที่พื้นฐานของครอบครัวก็คือ การทดแทนสมาชิกของสังคมที่กำลังจะจากไป นอกจากนั้นนักสังคมวิทยาในแนวนี้ยังมองสังคมในฐานะที่เป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วยหน่วยย่อยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ทั้งระบบ และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังมีผลกระทบต่อกลับไปยังแหล่งที่มาของการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย และถือว่าการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นได้ในส่วนต่าง ๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว รัฐบาล หรือระบบเศรษฐกิจก็ตาม

ในด้านที่เกี่ยวกับการอธิบายถึงการมีสถานการณ์ที่ดีขึ้นของสตรีนั้น สามารถพิจารณาได้ในแง่ของการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องภายในครอบครัวมากขึ้น ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ มีความสำคัญต่อความอยู่รอดของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจ การปกครอง และการเมือง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่จะถูกอธิบายในรูปของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งมีผลผลักดันให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้แรงงานโดยได้รับค่าจ้างมากขึ้น

ทฤษฎีมาร์กซ์และความขัดแย้ง

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดพื้นฐานที่เน้นความสำคัญในปัจจัยทางเศรษฐกิจ โดยเชื่อว่าความขัดแย้งต่าง ๆ การจำแนกแยกจ่ายอำนาจ และกระบวนการเปลี่ยนแปลงในสังคมเป็นผลสืบเนื่องมาจากการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจ หรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างสังคม ระหว่างชนชั้น หรือระหว่างชายกับหญิง ฯลฯ ล้วนแล้วแต่มีพื้นฐานมาจากความแตกต่างในด้านการควบคุมทรัพย์สินทางการผลิต และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วยกันทั้งสิ้น

ตามแนวความคิดของมาร์กซ์นั้น ความเห็นอกว่าของเพศชายมีสาเหตุเนื่องมาจากการมีอำนาจควบคุม หรือการเป็นเจ้าของทรัพย์สินส่วนบุคคล ดังที่ Engels กล่าวว่า สตรีสูญเสียสถานภาพของตนหลังจากเริ่มมีการเลี้ยงสัตว์ บุรุษซึ่งมีอำนาจในการควบคุมฝูงสัตว์ก็เข้าควบคุมอำนาจภายในบ้านของตนเองอีกด้วย ดังนั้น สตรีจึงถูกทอดถอนเกียรติภูมิต่าง ๆ ของตนเอง ต้องตกเป็นทาส เป็นเครื่องมือสนองตัณหาของบุรุษ และเป็นเพียงเครื่องจักรสำหรับผลิตทารกเท่านั้น อย่างไรก็ตาม Engels ก็ได้วิเคราะห์บทบาทของคู่สมรสในลักษณะที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม โดยได้นำเอาประวัติอารยธรรมของมนุษยชาติในระยะเริ่มแรกมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ และกล่าวว่า อารยธรรมของโลกเกิดขึ้นมาพร้อมกับการกดขี่ให้สตรีมีฐานะต่ำต้อยกว่าบุรุษ โดยยกตัวอย่างจากระบบครอบครัวว่าผู้สร้างระบบ

ครอบครัว ก็คือ บุรุษ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้เปรียบในการใช้ระบบดังกล่าว ดังนั้น แนวคิดของมาร์กซ์ ในสมัยต่อมาจึงสนับสนุนให้สตรี ซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกกดขี่จากความไม่เป็นธรรมในระบบสังคมให้เป็น กลุ่มที่เป็นตัวเร่งในการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส โดย Engels กล่าวถึง ระบบครอบครัวแบบคู่สมรสเดี่ยวว่า ไม่ได้มีสภาพของการเป็นผลพวงแห่งความรักระหว่างเพศ แต่ เป็นเพียงหลักประกันของการสืบทอดมรดกทางเพศ คือจากบุรุษที่เป็นใหญ่ในครอบครัว ไปสู่ผู้สืบสกุล โดยชอบธรรมเท่านั้น

ในแนวคิดนี้ยังชี้ให้เห็นอีกว่าบุรุษเป็นกลุ่มที่ได้รับอำนาจดั้งเดิมมาจากสถาบันครอบครัว และมักจะเป็นผู้ที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้น การต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งบทบาทที่เป็นธรรมของสตรีจึงสามารถกระทำได้ในสองระดับ คือ ในระดับสังคมโดยการพยายามเรียกร้องให้ตนเองมีสิทธิในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้คุณมีบทบาทนอกสถาบันครอบครัวได้ และในระดับสังคมย่อย ก็คือ การต่อต้านระบบความสัมพันธ์ดั้งเดิมระหว่างคู่สมรส โดยพยายามเข้าไปมีส่วนในการมีอำนาจอย่างเสมอภาคกับสามีในสถานการณ์ต่าง ๆ ของครอบครัว อันเป็นการค่อย ๆ ดึงอำนาจ และเกียรติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการใช้อำนาจของสามีมาอยู่ที่ตนเอง ซึ่งเป็นผลให้การใช้อำนาจของคู่สมรสตามประเพณีเดิม ที่เกิดจากการแบ่งแยกบทบาทโดยอาศัยความแตกต่างระหว่างเพศมาเป็นพื้นฐานค่อย ๆ หมดความสำคัญลงไป

ในด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพและบทบาทสตรีในสังคมนั้น นับตั้งแต่ได้มีการเรียกร้องสิทธิสตรีในประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปี ค.ศ. 1960 (The Women's Liberation Movement) ทำให้เกิดการตื่นตัวในการวิเคราะห์แบบแผนความสัมพันธ์ทางบทบาทระหว่างบุรุษและสตรี แนวทฤษฎีดังกล่าวจึงได้รับความสนใจมากขึ้น กล่าวโดยสรุปแล้วทฤษฎีนี้ได้ให้ความสำคัญแก่สตรี และสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของความสัมพันธ์ไปสู่ความเสมอภาคกันระหว่างบุรุษและสตรี ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางสภาพและบทบาทสตรีที่สำคัญประการหนึ่ง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสภาพและบทบาทสตรี

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสภาพและบทบาทสตรี ได้มีผู้สนใจทำการศึกษาทั้งในแง่ของทัศนคติของประชากรกลุ่มต่าง ๆ ที่มีต่อเรื่องของสภาพและบทบาทสตรี และในแง่ของการศึกษาหลักฐานประวัติศาสตร์ที่ระบุถึงเรื่องของสตรี ฯลฯ ในการวิจัยครั้งนี้ใคร่ขอยกตัวอย่างงานวิจัยมาขอเป็นสังเขปดังต่อไปนี้

สิงห์ พัทธินทัย (2513) สนใจทำการศึกษาถึงฐานะของสตรีไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยทำการศึกษาจากกฎหมาย พระราชกำหนด ประกาศ พระราชบัญญัติต่าง ๆ และจากหลักฐานบางอย่างที่มีการบันทึกไว้ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา นอกจากจะทำการศึกษาจากหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังได้นำเอาคัมภีร์มนุสฺสรรมศาสตร์ และอรรถศาสตร์ของอินเดีย ซึ่งถือว่าเป็นแบบฉบับพื้นฐานของกฎหมาย ตลอดไปจนถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยมาแต่โบราณ มาทำการศึกษาเปรียบเทียบกัน

จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า ฐานะความเป็นอยู่ของสตรีไทยในอดีตนั้นด้อยกว่าบุรุษมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านใด อาจกล่าวได้ว่า สตรีเกือบจะไม่มีสิทธิหรือเสรีภาพในการกระทำใด ๆ เลย แต่ฐานะความเป็นอยู่ของสตรีก็ค่อย ๆ เริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีและมีการพัฒนามากขึ้น จนกระทั่งในปัจจุบันนี้สตรีเกือบจะมีฐานะเท่าเทียมกับบุรุษแล้ว

งานวิจัยของ สินี กมลนาวัน (2514) เป็นงานวิจัยหนึ่งที่ทำให้ความสนใจทำการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทสตรีไทยในสังคม ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยพยายามทำการศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงฐานะของสตรี การศึกษาในครั้งนี้สรุปว่า สตรีไทยสมัยโบราณมีฐานะทางสังคมด้อยกว่าบุรุษ ซึ่งพิจารณาแล้วเกือบจะไม่มีบทบาทใดในสังคมเลย ทั้งนี้เป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี แต่อย่างไรก็ตามสตรีก็เริ่มเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทเรื่อยมา เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา จนกระทั่งในปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่าสตรีได้รับสิทธิและเสรีภาพและมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับบุรุษแล้ว ซึ่งทั้งนี้ก็เป็นผลเนื่องมาจากการได้รับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมจากชาติตะวันตก

เรื่องอุไร กุศลาลัย (2513) สนใจทำการศึกษาถึงวิวัฒนาการของสถานภาพและบทบาทของสตรีไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเช่นเดียวกัน แต่การศึกษาในครั้งนี้ได้ทำการศึกษาจากคตินิยมต่าง ๆ โดยศึกษาในเชิงเปรียบเทียบสถานภาพของสตรีเฉพาะประเทศแถบตะวันออก คือ ไทย จีน และอินเดีย

จากการศึกษาสรุปได้ว่าทั้งสตรีไทย จีนและอินเดีย มีสถานภาพที่คล้ายคลึงกันอยู่บ้าง บางประการ ทั้งนี้เนื่องจากการได้รับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมระหว่างกัน แต่นับได้ว่าสตรีไทยมีฐานะดีกว่าสตรีในประเทศอินเดีย และจีนอยู่มาก กล่าวคือในจีน และอินเดียไม่นิยมบุตรสาว

เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อบุตรสาวสมรสแล้วก็ต้องไปอยู่กับสามี ทำให้บิดามารดาไม่มีสิทธิในตัวบุตรสาว แต่สำหรับประเทศไทยการมีบุตรสาวหรือชายจะมีค่าเท่ากัน

ในทำนองเดียวกับ สมชาย ปรีชาเจริญ (2515) ที่ได้ทำการศึกษาถึงฐานะของสตรีไทยในอดีต โดยทำการศึกษาจากหลักฐานต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์ เช่น จดหมายเหตุ พระราชหัตถเลขา ประกาศ และกฎหมายต่าง ๆ ฯลฯ ที่แสดงให้เห็นถึงทัศนคติที่มีต่อสตรีไทย ซึ่งการศึกษาพบว่าสตรีไทยมีฐานะเป็นเพียงวัตถุบำบัดความใคร่ และทาสรับใช้ในเรือนผู้ซื้อสตัยเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากสตรีถูกกีดกันให้อยู่ห่างจากสภาพความเป็นจริงของชีวิต ทั้งในด้านการจัดระบบเศรษฐกิจการเมืองและสังคม สังคมสมัยโบราณมองสตรีเพียงในแง่การmarkt ขณะเดียวกันก็กลับยกย่องชายที่มีภรรยาหลายคนว่าเป็นผู้ที่เก่ง สามารถมีภรรยาเป็นเครื่องประดับบารมีได้หลายคน

สำหรับประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับสถานภาพในการทำงานของสตรี มีผู้ให้ความสนใจทำการศึกษาไว้ดังนี้

นภาพร โกศลวัฒน์ (2515) ทำการศึกษาในเรื่องสถานภาพการทำงานของสตรีในโรงงานอุตสาหกรรมทอผ้า จากการศึกษาพบว่าสตรีที่ทำงานในโรงงานทอผ้า นอกจากจะประสบกับปัญหาความไม่เสมอภาคในค่าจ้างแรงงานแล้ว ยังต้องประสบกับปัญหาสภาพการทำงานอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการละเลยไม่ปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานของเจ้าของกิจการ และการขาดการตรวจสอบโรงงานที่รัดกุมจากเจ้าหน้าที่กรมแรงงาน นอกจากนี้แม้ว่ากฎหมายคุ้มครองแรงงานจะมีข้อกำหนดคุ้มครองสิทธิสตรีในการประกอบอาชีพก็ตาม แต่ก็พบว่ายังมีข้อจำกัดบางประการที่กีดกันสิทธิสตรีในการประกอบอาชีพ ทำให้เกิดอคติในกลุ่มผู้จ้างงาน ถูกนายจ้างเอารัดเอาเปรียบเกี่ยวกับค่าจ้างแรงงานและสภาพการทำงาน ทำให้สตรีไม่ได้รับความเป็นธรรมเท่าที่ควร

สภาสตรีแห่งชาติ (2518) ได้ทำการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสตรีไทยในด้านอาชีพและแรงงานของสตรีไทย จากการศึกษาพบว่าแรงงานสตรีไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานสตรีในชนบทมีความสำคัญเท่าเทียมกับบุรุษ ทั้งนี้เพราะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมไทยมีลักษณะแบบเกษตรกรรมดั้งเดิม ซึ่งต้องการความช่วยเหลือเกื้อกูลด้านแรงงาน ทั้งแรงงานเด็ก สตรี และบุรุษ นอกจากนี้สภาสตรีแห่งชาติยังได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบการใช้แรงงานในชนบทและในเมือง พบว่า สตรีในชนบทต้องประกอบอาชีพหนักเคียงบ่าเคียงไหล่กับบุรุษ และต้อง

ทำงานบ้านปรนนิบัติสามีหลังเลิกงานอีกด้วย ยิ่งในอดีตที่การเกณฑ์แรงงานชายมาใช้ในงานหลวงแล้ว สตรีในชนบทต้องรับภาระหนักแต่ผู้เดียวในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว และปฏิบัติงานบ้านที่ไม่ได้รับค่าจ้างตอบแทน ซึ่งจัดเป็นการใช้แรงงานที่ปราศจากคุณค่าในทางเศรษฐกิจ

บวร ประพฤติติ ทิพาพร นิพนธ์สุทธิ และ เจลิม ศรีหงษ์ (2520) ได้ศึกษาถึงบทบาทของสตรีในการทำงานโดยทำวิจัยเรื่อง "สตรีไทยะบทบาทในการเป็นผู้นำในการบริหาร" ซึ่งทำการศึกษาเฉพาะสตรีที่ทำงานในระดับผู้บริหารในเขตกรุงเทพมหานคร จากภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน องค์กรระหว่างประเทศ และกลุ่มอาสาสมัคร จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการเป็นผู้บริหารสตรีที่เป็นตัวอย่างในการวิจัยร้อยละ 86 เป็นผู้มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีและสูงกว่าขึ้นไป ช่วงอายุที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดคือ 40-45 มีถึงร้อยละ 33 และส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงในการตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งในหน่วยงานและครอบครัว หรืออาจสรุปได้ว่า สตรีไทยในระดับผู้นำหรือผู้บริหาร ร้อยละ 62.6 เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง และร้อยละ 26.7 เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในระดับปานกลาง ร้อยละ 10.7 มีความเชื่อมั่นในตัวเองค่อนข้างต่ำ

นอกจากนั้น ผลการวิจัยยังพบอีกว่า 1. ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการเป็นผู้นำสตรี กล่าวคือ การศึกษามีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้สตรีก้าวไปสู่ระดับผู้นำ 2. สตรีที่ขาดความเชื่อมั่นในตัวเองมีโอกาสเป็นผู้บริหารน้อย 3. สตรีไม่นิยมความมีอำนาจ 4. สตรีไม่นิยมยึดมั่นในอาชีพใดอาชีพหนึ่งตลอดไป 5. สตรีมีความกระตือรือร้นในการทำงานน้อย 6. ความนิยมยกย่องให้สตรีเป็นผู้นำในการบริหารมีน้อยกว่าบุรุษ

ในประเด็นด้านการศึกษาถึงความคิดเห็น ทศนคติที่มีต่อเรื่องสถานภาพและบทบาทของสตรีของประชากรในกลุ่มต่าง ๆ สุชาดา สิตบุตร (2509) ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาความคิดเห็นของเด็กวัยรุ่นเกี่ยวกับบทบาทของหญิงไทยในสังคมปัจจุบัน" ผลการวิจัยพบว่า เด็กวัยรุ่นหญิงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของสตรีไทยว่า สตรีควรได้รับการศึกษาจนจบชั้นอุดมศึกษา และควรได้รับสิทธิ และโอกาสในการเป็นหัวหน้างานและตำแหน่งทางการเมืองบ้าง สำหรับบทบาทในครอบครัว บุรุษและสตรีควรมีความเห็นร่วมกันในการรับผิดชอบภายในครอบครัว และหน้าที่สำคัญของภรรยา คือ การรับผิดชอบดูแลทุกข์สุขของคนในครอบครัว นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นอีกว่า สตรีเป็นเพศที่ทำประโยชน์แก่สังคมได้มาก แต่เสียเปรียบบุรุษในด้านธรรมชาติและสังคม ต้องรับภาระหน้าที่ต่าง ๆ มากกว่าบุรุษ ถูกควบคุม ไม่มีอิสรภาพ และมีความคิดเห็น

เกี่ยวกับสถานะของสตรีไทยในอนาคตว่าฐานะของสตรีกำลังดีขึ้นเรื่อย ๆ และได้รับความสำคัญ ความเห็นใจ และการยกย่องมากขึ้น

สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์ (2518) ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เกี่ยวกับบทบาทของสตรีในด้านเศรษฐกิจและการเมือง" จากการวิจัยพบว่า ในด้านเศรษฐกิจนักเรียนร้อยละ 93.24 มีความเห็นว่า ถ้าหากสตรีสามารถทำงานได้เท่าเทียมบุรุษ สตรีควรได้รับค่าจ้างเท่ากับบุรุษ ในทางการเมือง นักเรียนร้อยละ 69.01 มีความเห็นว่า สตรีสามารถเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย และการเมืองได้ดีเท่ากับบุรุษ และนักเรียนร้อยละ 63.94 มีความเห็นว่าสตรีควรมีส่วนร่วมในทางการเมืองเท่าเทียมบุรุษในทุกด้าน นักเรียนหญิงมีความคิดเห็นที่ตอบสนองบทบาทของสตรีไทยในด้านเศรษฐกิจและการเมืองมากกว่านักเรียนชาย

จากการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า สตรีมีสถานภาพและบทบาทต่ำกว่าบุรุษอยู่เสมอมา และในเกือบจะทุก ๆ ด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สตรีในสมัยก่อน ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าในสมัยก่อนสตรีส่วนใหญ่จะมีบทบาทและหน้าที่เฉพาะภายในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา ฯลฯ เท่านั้น ในขณะที่บุรุษมีบทบาทนอกบ้าน คือบทบาทในการหารายได้เข้าครอบครัว จึงทำให้บุรุษมีสถานภาพและบทบาทสูงกว่าสตรีอยู่ตลอดเวลา

ต่อมาเมื่อสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้สถานภาพและบทบาทสตรีเริ่มเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย กล่าวคือสตรีมีสถานภาพและบทบาทเป็นที่ยอมรับจากสังคมมากขึ้น ความแตกต่างในด้านอำนาจและอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ระหว่างสตรีและบุรุษก็มีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ แม้ว่าในปัจจุบันสตรีจะมีสถานภาพและบทบาทดีขึ้นกว่าในอดีตแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเห็นได้ว่าสตรีและบุรุษนั้นยังมีความไม่เท่าเทียมกันในบางประการ เช่น อาชีพบางอย่างก็ยังคงจำกัดอยู่แต่เฉพาะบุรุษ หรือแม้แต่การก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้นำหรือผู้บริหารยังพบว่า โอกาสที่สตรีจะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนี้มีน้อยกว่าบุรุษ ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะการได้รับการกีดกันจากบุรุษ หรือการที่สตรีไม่ยอมรับความสามารถของสตรีด้วยตนเอง เป็นต้น

ความคิดเกี่ยวกับตนเอง

การมองตัวตนหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองเป็น เรื่องที่ได้รับความสนใจอย่างยิ่งในหมู่นักจิตวิทยา โดยได้มีผู้พยายามให้ความหมายของการมองตัวตน หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองไว้ต่าง ๆ กัน ดังต่อไปนี้

Hurlock (1964: 18) ได้ให้ความเห็นไว้ว่าความคิดเกี่ยวกับตนเอง หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนทางด้านกายและจิตใจ ความคิดเห็นทางด้านกายได้แก่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตา และสุขภาพ ส่วนความคิดเห็นทางด้านจิตใจก็ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด การรับรู้และอารมณ์ เป็นต้น

ในทำนองเดียวกันกับที่ Rogers (1966: 525-529) ได้ให้ความเห็นว่าความคิดเกี่ยวกับตนเองเป็นความรู้สึกที่บุคคลตอบสนองต่อตนเองในด้านต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ค่านิยมทางด้านการศึกษา (Academic values) หมายถึง ความรู้สึกในด้านสติปัญญา แรงจูงใจ การแข่งขัน และการเลือกอาชีพ เป็นต้น
2. สัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal relations) หมายถึง ความรู้สึกในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น ความสามารถในการคบเพื่อน และการดำรงรักษาความเป็นเพื่อนเอาไว้ เป็นต้น
3. การปรับตัวทางเพศ (Sexual adjustment) หมายถึง ความรู้สึกเกี่ยวกับการปฏิบัติทางเพศ การนัดพบ การเกี่ยวพาราสี และความมีเสน่ห์ทางเพศ เป็นต้น
4. การปรับตัวทางด้านอารมณ์ (Emotional adjustment) หมายถึง ความรู้สึกเกี่ยวกับความกดดันทางด้านอารมณ์ ความกังวลใจ ความเหนื่อยอ่อน ความเบื่อหน่ายต่าง ๆ เป็นต้น

Rosenberg (1979: 2) ก็ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่าความคิดเกี่ยวกับตนเองคือ ความคิดและความรู้สึกทั้งหมดของบุคคล ซึ่งบุคคลสามารถมองดูตนเองได้ เหมือนกับตนเองเป็นวัตถุ (Object) อย่างหนึ่ง

McDonald (1967: 432) กล่าวว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองคือผลรวมของความเชื่อของบุคคลที่มีต่อการประเมินผลเกี่ยวกับตนเองว่าตนเองเป็นคนอย่างไร และมีลักษณะอย่างไรบ้าง ซึ่งตรงกับ Wolman (1973: 342) ที่ให้ความหมายไว้ว่าความคิดเกี่ยวกับตนเองเป็นการประเมินผลที่บุคคลมีต่อตนเอง และเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องของการรับรู้ การคิด การวางแผน และการประเมินตนเองของแต่ละบุคคล กระบวนการดังกล่าวนี้ จึงจัดได้ว่าเป็นโครงสร้างของความคิดเกี่ยวกับตนเอง

Kendler (1963: 459-461) ได้ให้ทัศนะว่าความคิดเกี่ยวกับตนเอง หมายถึงทัศนคติที่มีต่อตนเอง โดยการเรียนรู้ตนเองจะเกิดขึ้นตามลำดับตั้งแต่เล็กลงไป การประเมินค่าเกี่ยวกับตนเองสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ กล่าวคือความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองอาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคล และเปลี่ยนแปลงไปได้โดยไม่จำกัดอายุ ความรู้ ฯลฯ เช่นเดียวกับที่ McCandlen (1967: 432) ที่เชื่อว่า ความนึกคิดเกี่ยวกับตนคือผลรวมของความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับมาทั้งโดยส่วนตัวและโดยส่วนรวมในสังคม

Stagner (1961: 404) กล่าวว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองนั้นจะรวมถึงลักษณะทางร่างกาย กริยาท่าทาง ระดับสติปัญญา สภาพอารมณ์ของคน โดยเกิดจากการที่ผู้อื่นให้ความเห็น ให้คำอธิบาย มีความคิด ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเขา การที่เขาเปรียบเทียบกับคนอื่น และความกดดันจากภายใน ได้แก่ แรงดลใจ และความทะเยอทะยาน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่าความคิดเกี่ยวกับตนเอง หมายถึง ความคิด ความรู้สึก ที่แต่ละบุคคลมีต่อตนเอง ดังนั้นแต่ละบุคคลจึงมีความคิดเกี่ยวกับตนเองที่แตกต่างกันออกไป บางคนก็มองตนเองหรือมีความคิดเกี่ยวกับตนเองที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง ในขณะที่บางคนมองตนเองในลักษณะที่เด่นกว่าหรือด้อยกว่าความเป็นจริงได้

การที่จะเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ได้ดีนั้น ต้องพยายามศึกษาสภาพความคิดภายในของแต่ละบุคคลให้มากที่สุด ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมของแต่ละบุคคล เป็นผลเนื่องมาจากความนึกคิดหรือทัศนคติของแต่ละบุคคลที่มีต่อตนเอง เมื่อใดที่บุคคลมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองไม่ตรงกับความเป็นจริง แบบแผนของบุคลิกภาพตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลก็จะเกิดความสับสน ดังคำกล่าวของ Lazarus (1963: 61-63) ที่กล่าวว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล และทำให้บุคคลเข้าใจตนเอง บุคคลจะแสดงพฤติกรรมไปตามที่ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนกำหนด หรือแนวความคิดของ Diggory ที่เห็นว่าพฤติกรรมทุกอย่างที่บุคคลแสดงออกมา เป็นผลมาจากความคิดเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งความคิดเกี่ยวกับตนเองนี้มีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความคิด ความรู้สึก ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนการปรับตัวของตน นอกจากนี้ยังเน้นถึงความสำคัญของความคิดเกี่ยวกับตนเองว่าสามารถช่วยให้เข้าใจในพฤติกรรม พยากรณ์พฤติกรรม และเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้อื่นได้ ความคิดเกี่ยวกับตนเองเกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ และการสังเกตตนเองในภาวะหรือสถานภาพต่าง ๆ และเกิดจากปฏิกิริยาของผู้อื่นที่แสดงต่อตนเองด้วย ซึ่งความคิดเกี่ยวกับตนเองนี้จะพัฒนาไปได้เรื่อย ๆ ไม่มีขอบเขตและเวลาจำกัด

กระบวนการพัฒนาความคิดเกี่ยวกับตนเอง

เมื่อมนุษย์ยังเป็นทารกไม่สามารถพึ่งตนเองได้จึงต้องได้รับการช่วยเหลือดูแลจากบุคคลอื่น ทารกยังไม่รู้ว่าตนเป็นใคร และไม่สามารถแยกตนเองออกจากสิ่งแวดล้อมได้ บิดามารดา ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดทารกมากที่สุดจึงมีหน้าที่ในการเลี้ยงดูให้เด็กเจริญเติบโต ให้การศึกษาเล่าเรียน และอบรมให้รู้ระเบียบสังคม (Socialization) ทำให้เด็กรู้ว่าเขาจะเป็นมิตร หรือสัมพันธ์กับคนในบ้านได้อย่างไร ประสบการณ์ในชีวิตประจำวันจะช่วยให้เกิดความคิดของตนเอง เด็กจะรับรู้ว่าคุณที่เขาคิดเป็นความจริงสำหรับเขา ความคิดเกี่ยวกับตนเองจะเป็นไปในทางบวกหรือลบก็ขึ้นอยู่กับว่าเขาได้รับการยอมรับจากการเป็นสมาชิกของครอบครัวมากน้อยเพียงใด

ต่อมาเมื่อพัฒนาเข้าสู่วัยเรียน โรงเรียนเป็นแหล่งสำคัญที่รวมประสบการณ์ทั้งหลายของเด็ก การเรียนรู้ที่โรงเรียนทำให้เด็กรับรู้ ตีความ ยอมรับหรือต่อต้านสิ่งที่เขาพบเห็นที่โรงเรียน เด็กจะมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ๆ และครู จากประสบการณ์เหล่านี้เป็นผลทำให้เด็กเกิดความคิดต่อตนเอง ในเรื่องนี้ George Herbert Mead (1962: 228) ให้ทัศนะไว้ว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเกิดจากการติดต่อสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งจะทำให้บุคคลได้ทราบว่าคุณคนอื่นปฏิบัติต่อตนอย่างไร และตัวเขาจะต้องปฏิบัติตัวอย่างไร จึงจะเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ดังนั้นพฤติกรรมของบุคคลจึงเป็นไปในลักษณะของการพยายามกระทำในสิ่งที่สังคมคาดหวัง เพื่อให้บุคคลอื่นยอมรับตน เมื่อบุคคลต้องการให้คนอื่นยอมรับตน เขาจะพยายามลอกเลียนแบบพฤติกรรม หรือความคิดจากบุคคลที่ใกล้ชิดหรือมีอิทธิพลต่อตัวเขา (Significant other) ทั้งนี้ ขามองภาพพจน์จากบุคคลเหล่านั้นว่าเป็นบุคคลที่เก่ง น่าเคารพ ศรัทธา เขาก็อยากที่จะให้บุคคลอื่นมองตัวเองเช่นนั้นด้วย นอกจากบุคคลที่ใกล้ชิดแล้ว เขาก็อาจจะเลียนแบบพฤติกรรมหรือความคิดได้จากบุคคลที่เขาไม่เคยรู้จักหรือพูดคุยมาก่อน แต่ได้อ่านจากประวัติชีวิตของเขา ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อบุคคลนั้น การยกย่องและศรัทธาสามารถมีอิทธิพลทำให้ตัวเขาลอกเลียนแบบพฤติกรรมเหล่านั้นมาได้เช่นกัน (Generalized other) การที่เขาพยายามปรับตัว และเรียนรู้ว่าควรปฏิบัติตัวอย่างไรในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวและสังคม ทำให้เขามีบทบาทตามที่สังคมคาดหวัง (Role taking) สิ่งเหล่านี้เป็นกลไกที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิด "ตน" หรือ "อัตตะ" (Self)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดที่เกี่ยวกับตนเอง

แนวความคิดของคูลีย์ (Charles H. Cooley) Cooley เป็นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ได้ให้ทัศนะไว้ว่า "ตน" หรือ "อัตตะ" (Self) หมายถึงความรู้สึกต่าง ๆ ที่มนุษย์มีต่อตนเอง เป็นการรวมเอาลักษณะทางอารมณ์เข้ามา ดังนั้น "ตน" หรือ "อัตตะ" จึงเป็นผลมาจากกระบวนการในการจินตนาการและอารมณ์ของบุคคล โดยการที่บุคคลนั้นมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ทำให้เกิดเป็นภาพสะท้อนของตนเอง โดยจินตนาการจากสายตาของบุคคลอื่นในสังคม ลักษณะดังกล่าวนี้ Cooley เรียกว่า Looking - glass Self

ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนประกอบด้วยกระบวนการ 3 อย่าง คือ (Cooley 1902: 102-103)

1. คนอื่นมองภาพพจน์ของเราอย่างไร เป็นภาพรวมในด้านต่าง ๆ ที่คนอื่นมีความคิดต่อเรา โดยที่ตัวเรายัง ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลนั้น
2. เป็นภาพการให้คำจำกัดความกับสิ่งที่ปรากฏออกมา เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การแสดงของบุคคลอื่นที่มีต่อตัวเราจะถูกตีความออกมาว่า เขาคิดอย่างไรกับตัวเรา
3. ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เมื่อบุคคลอื่นมีการแสดงออกมาขณะที่มีการปฏิสัมพันธ์อยู่กับตัวเรา เมื่อเราตีความว่าเขากำลังชื่นชมว่าเราเก่ง ฉลาด เราก็จะมีความรู้สึกต่อสิ่งที่เราตีความคือมีความภาคภูมิใจในตัวเอง ฯลฯ

ในด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองหรือทัศนคติที่มีต่อตนเองนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น

- ด้านความคิด เช่นความฉลาด (Intelligence) ความซื่อสัตย์ (Honesty) ความจริงใจ (Sincerity) ความทะเยอทะยาน (Ambitious) เป็นต้น
- ด้านความรู้สึก ซึ่งเกิดขึ้นได้จากการที่บุคคลมีการประเมินคุณค่าของตนเองออกมาว่าดีหรือไม่ดี ในด้านต่าง ๆ อย่างไม่
- ด้านพฤติกรรม เมื่อบุคคลมีการประเมินคุณค่าของตนเองออกมาว่า ดีหรือไม่ดีอย่างไรแล้ว พฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกมาก็จะสอดคล้องกับความรู้สึกของบุคคลนั้น

แนวความคิดของมีด (George Herbert Mead) Mead เป็นผู้นำที่สำคัญทางด้านจิตวิทยาสังคม ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า "ตน" หรือ "อัตตะ" (Self) ของมนุษย์เป็นผลมาจากกระบวนการทางสังคม ซึ่งเกิดจากการกระทำระหว่างกันของบุคคล และให้ความหมายไว้ว่า

บุคคลจะมีพฤติกรรมทางสังคมต่อตนเองในลักษณะเดียวกันกับที่มีต่อบุคคลอื่น กล่าวคือ มนุษย์สามารถตอบสนองท่าทีของตนเอง โดยอาจยกย่องตนเอง ลงโทษตนเองหรืออาจสนับสนุนแรงเร้าตนเอง หรือดูถูกตนเองก็ได้ เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงอาจมีฐานะเป็น "วัตถุ" (Object) แห่งการกระทำของตนเอง

"ตน" หรือ "อัตตะ" (Self) ได้รับการก่อรูปโดยผ่านทาง การให้นิยามของคนอื่นที่มีต่อตนเองในฐานะที่เป็นวัตถุสิ่งหนึ่ง ซึ่งก็คือ "การสวมบทบาท" (Role taking) นั้นเอง ในเรื่องการสวมบทบาทนี้ จะมีความเกี่ยวพันอย่างยิ่งกับกระบวนการด้านการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพูดคุยกับบุคคลอื่น การสวมบทบาทคนอื่นทำให้มนุษย์สามารถมองเห็นตนเองในฐานะที่เป็น "วัตถุ" สิ่งหนึ่ง ความคิดของคนอื่นจึงเป็นรากฐานที่ทำให้มนุษย์สามารถมองเห็นตนเองได้ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าภาษามีความสำคัญต่อกระบวนการเกิด "ตน" หรือ "อัตตะ" (Self) เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะภาษาเป็น "สัญลักษณ์สำคัญ" (Significant symbol) คือเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายร่วม กล่าวคือ ตั้งแต่เด็กมนุษย์จะมีการรับรู้ความหมายและนิยามของสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว โดยการเรียนรู้จากสัญลักษณ์ของกลุ่ม และรับเอานิยามของสิ่งต่าง ๆ ของกลุ่ม ซึ่งรวมถึงนิยามพฤติกรรมของตนเองเอาไว้ด้วย

พัฒนาการของ Self ในความคิดของ Mead มี 3 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ (Preparatory stage) เป็นขั้นที่เด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมของคนอื่นหรือบุคคลที่ใกล้ชิด เป็นขั้นที่เด็กกำลังอยู่ในระหว่างการเรียนรู้ที่จะสวมบทบาทของคนอื่นที่ใกล้ชิดตน
2. ขั้นการเล่น (Play stage) เป็นการเล่นบทบาทอย่างแท้จริง แต่ยังไม่มีความมั่นคง ซึ่งเป็นการเล่นบทบาทหนึ่งไปยังบทบาทหนึ่งโดยยังไม่ได้มีการจัดระเบียบ
3. ขั้นเกมส์ (Game stage) เป็นขั้นที่เด็กต้องตอบสนองความต้องการของคนอื่น ๆ หลาย ๆ คนในขณะเดียวกัน ทำให้ทำอะไรสิ่งหนึ่งได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมีแบบแผน เพราะมีการยึดเอาความคาดหวังของกลุ่มเป็นหลัก

ลักษณะที่สำคัญของ "ตน" หรือ "อัตตะ" ในแนวความคิดของ Mead มี 4 ลักษณะด้วยกันดังนี้ (Mead, 1934: 163)

1. มีลักษณะเป็นกระบวนการ กล่าวคือ เมื่อสถานการณ์มีการเปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยต่าง ๆ ทางสังคมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไป "ตน" หรือ "อัตตะ" ก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยจะเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่เกิดขึ้นจากการตีความในสถานการณ์ขณะนั้น

2. มีลักษณะเป็นภาพสะท้อน (Reflexive) กล่าวคือ บุคคลสามารถที่จะเป็นวัตถุอย่างหนึ่งในสายตาของตนเอง โดย "ตน" หรือ "อัตตะ" จะได้มาจากการที่มนุษย์มองตนเอง โดยการใช้บรรทัดฐานของสังคมเป็นตัวกำหนด

3. มีลักษณะรวมถึงทัศนคติด้วย ทั้งนี้เพราะ "ตน" หรือ "อัตตะ" เป็นการจัดระเบียบของทัศนคติที่มีความหมายร่วมกันในสังคม (Shared attitude)

4. มีลักษณะที่สามารถชี้แนะและควบคุมได้ กล่าวคือ "ตน" หรือ "อัตตะ" ได้รวมเอาทัศนคติของสังคมเข้าไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นส่วนที่จะควบคุมพฤติกรรมให้อยู่ในกรอบของทัศนคติแห่งสังคม

แนวความคิดของคินช์ (John W. Kinch) Kinch ได้ทำการศึกษาในเรื่องความคิดเกี่ยวกับตนเอง โดยอาศัยรากฐานแนวความคิดจาก Cooley และ Mead และกล่าวว่าความคิดเกี่ยวกับตนเองของแต่ละบุคคล เริ่มขึ้นจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และผลจากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นนี้เองที่เป็นอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ แนวความคิดของ Kinch สามารถสรุปเป็นแบบจำลองของการเกิดความคิดเกี่ยวกับตนเอง ได้ดังต่อไปนี้

1. ความคิดเกี่ยวกับตนเองของบุคคลมีพื้นฐานมาจาก การรับรู้ตอบสนองจากคนอื่นที่มีต่อบุคคลนั้น ๆ
2. ความคิดเกี่ยวกับตนเองของแต่ละบุคคลมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ
3. การรับรู้การตอบโต้จากบุคคลอื่น ๆ ที่มีต่อบุคคลนั้นจะมีผลต่อการกระทำของผู้อื่นที่มีต่อบุคคลนั้น

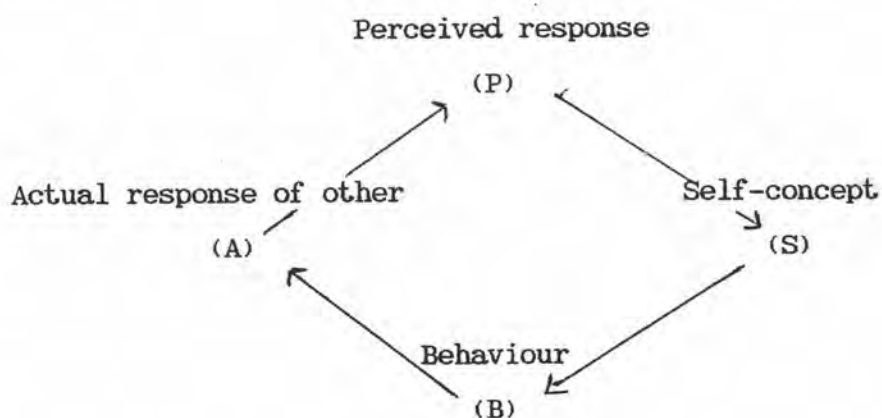
จากข้อสรุปของแบบจำลองการเกิดความคิดเกี่ยวกับตนเองดังกล่าว สามารถสรุปเป็นองค์ประกอบ 4 ประการ ของการเกิดความคิดเกี่ยวกับตนเองดังนี้คือ

1. ความคิดเกี่ยวกับตนเอง (Self-concept)
2. การรับรู้ของบุคคลที่เกิดจากการตอบโต้ของผู้อื่นที่มีต่อบุคคลนั้น (Perceived response of other)
3. การกระทำตอบโต้ของผู้อื่นที่มีต่อบุคคลนั้น (Actual response of other)
4. พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมา (Behaviour)

นอกจากนั้น Kinch ยังได้กล่าวอีกด้วยว่าองค์ประกอบทั้ง 4 ประการ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และก่อให้เกิดผลกระทบต่อกันได้อย่างต่อเนื่องเป็นวงจร กล่าวคือ พฤติกรรมที่ผู้อื่นกระทำตอบโต้ต่อบุคคล (Actual response) จะมีผลต่อความคิดเกี่ยวกับตนเองของแต่ละ

บุคคล (Self-concept) แต่ความคิดเกี่ยวกับตนเองนั้น ไม่ได้เกิดจากการที่บุคคลรับเอาการกระทำตอบโต้ของผู้อื่นมา เป็นจุดยืนในการมีความคิดเกี่ยวกับตนเองโดยตรง แต่บุคคลจะรับเอาการกระทำตอบโต้ของผู้อื่น โดยการรับรู้ตอบโต้จากผู้อื่น (Perceived response) บุคคลจะมองตนเอง หรือมีความคิดเกี่ยวกับตนเองอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับ การรับรู้การตอบโต้ที่ผู้อื่นมีต่อตนเอง ดังนั้นถ้าบุคคลสามารถใช้การสวมบทบาท (Role-taking ability) ได้เป็นอย่างดี ก็จะสามารถรับรู้การตอบโต้จากบุคคลอื่น ได้อย่างถูกต้องและตรงกันกับความหมายของการกระทำที่ผู้อื่นกระทำ และเมื่อบุคคลมองตนเองหรือมีความคิดเกี่ยวกับตนเองอย่างไร เขาก็จะแสดงพฤติกรรม (Behaviour) ออกมา และการแสดงพฤติกรรมของบุคคลนั้นก็ยังส่งผลต่อเนื่อง ไปยังบุคคลอื่น ๆ อีกตามวงจรเช่นเดิม

จากแบบจำลองของการเกิดความคิดเกี่ยวกับตนเองที่กล่าวไปแล้วนั้น สามารถสรุปได้เป็นวงจร ดังนี้คือ

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดเกี่ยวกับตนเอง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดเกี่ยวกับตนเองของสตรีนั้นยังไม่เคยมีผู้ใดทำการศึกษามาก่อนเลย จะมีก็แต่การศึกษาความคิดเกี่ยวกับตนเองในประชากรกลุ่มอื่น ๆ เช่น เด็ก หรือวัยรุ่น เท่านั้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านนี้ โดยแยกประเด็นในการศึกษาออกได้เป็น

1. ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเกี่ยวกับตนเองกับสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา
2. ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเกี่ยวกับตนเองกับพฤติกรรมของบุคคล

ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเกี่ยวกับตนเองกับสัมฤทธิผลทางการศึกษา

Stevens (1956) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองกับสัมฤทธิผลทางการศึกษาของนักศึกษา โดยทำการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองในด้านความเข้าใจในตนเอง (Self-insight) การยอมรับตนเอง (Self-acceptance) และลักษณะเด่นเฉพาะตัว (Salience of personality traits) ผลจากการศึกษาพบว่า นักศึกษาที่มีสัมฤทธิผลทางการศึกษาสูงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองในด้านความสามารถในระดับสติปัญญาสูงกว่านักศึกษาที่มีสัมฤทธิผลทางการศึกษาต่ำ ส่วนในด้านการยอมรับตนเองนั้นพบว่า นักศึกษาที่มีสัมฤทธิผลทางการศึกษาสูงจะมีการยอมรับตนเองในระดับที่สูงกว่านักศึกษาที่มีสัมฤทธิผลทางการศึกษาต่ำ

ผลจากการศึกษาของ Stevens สอดคล้องกันกับการศึกษาของ Alexander (1962) ที่ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง การยอมรับตนเอง และสัมฤทธิผลทางการศึกษา จากการศึกษาของ Stevens และ Alexander ทำให้สามารถสรุปได้ว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับสัมฤทธิผลทางการศึกษา

Dyson (1967) ได้ทำการศึกษาในเรื่องนี้เช่นเดียวกัน จากการศึกษาของ Dyson ปรากฏว่านักเรียนชายมีการยอมรับตนเอง และความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองที่ไม่แตกต่างกัน นักเรียนที่มีสัมฤทธิผลทางการศึกษาสูงกว่าจะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองในด้านการเรียนดีกว่านักเรียนที่มีสัมฤทธิผลทางการศึกษาต่ำ ส่วนในด้านการยอมรับตนเองนั้น ในกลุ่มของนักเรียนที่มีสัมฤทธิผลทางการศึกษาสูงกว่า ไม่มีความแตกต่างไปจากกลุ่มของนักเรียนที่มีสัมฤทธิผลทางการศึกษาต่ำ

Frymier and Wells (1966) ได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมว่า นักศึกษาที่มีแรงจูงใจที่จะศึกษาแล้วเรียนแตกต่างกัน จะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองและมีสัมฤทธิผลทางการศึกษาที่แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร ผลการศึกษาปรากฏว่านักศึกษากลุ่มที่มีแรงจูงใจสูงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองไปในทางที่ดีกว่านักศึกษากลุ่มที่มีแรงจูงใจต่ำ นักศึกษากลุ่มที่มีแรงจูงใจสูงจะเรียนและทำคะแนนได้ดีกว่านักศึกษากลุ่มที่มีแรงจูงใจต่ำ นักศึกษาหญิงถูกกระตุ้นให้มีแรงจูงใจได้สูงกว่านักเรียนชาย หรือกล่าวโดยสรุปก็คือ นักศึกษาชายและหญิงมีแรงจูงใจที่จะศึกษาแล้วเรียนแตกต่างกัน นักศึกษาที่มีแรงจูงใจสูง และนักศึกษาที่มีแรงจูงใจต่ำจะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง ความสามารถในการเรียน และสัมฤทธิผลทางการศึกษาที่แตกต่างกันออกไป

สงศรี ศรีมุกดา (2515) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองกับความสำเร็จทางการศึกษาของเด็กวัยรุ่นชายและหญิง ที่มีอายุระหว่าง 16-20 ปี ในโรงเรียนชาย โรงเรียนสตรี และโรงเรียนสหศึกษา ผลจากการศึกษาพบว่าประเภทของโรงเรียน ไม่มีอิทธิพลต่อการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองแตกต่างกันออกไปใน 4 ด้านด้วยกัน คือ

1. ลักษณะทางด้านร่างกาย
2. ความสามารถทางด้านการศึกษา กีฬา การเล่นต่าง ๆ
3. ทัศนคติทางสังคม
4. บุคลิกภาพ ความรู้สึก และอารมณ์ ฯลฯ

นอกจากนั้นในการศึกษายังพบอีกว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง ไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จทางการศึกษา นอกจากในกลุ่มนักเรียนหญิงในโรงเรียนสตรีเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์นั้น เป็นความสัมพันธ์ในทางลบ กล่าวคือ นักเรียนหญิงที่มีความสำเร็จทางการศึกษาสูงจะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองในทางที่ไม่ดี

พรณทิวา รุจิพร (2512) ทำการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองของนักศึกษาที่มีสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาสูงและนักศึกษามีสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาต่ำ ผลจากการศึกษาพบว่า นักศึกษากลุ่มที่มีสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาสูงและนักศึกษากลุ่มที่มีสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาต่ำ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองที่ไม่แตกต่างกัน และกลุ่มนักศึกษาที่ศึกษาวิชาในแขนงวิทยาศาสตร์ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองที่แตกต่างไปจากนักศึกษาที่ศึกษาวิชาในแขนงอักษรศาสตร์

ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองกับพฤติกรรมของบุคคล

Roger N. Conaway (1979) ทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของบุคคลกับความวิตกกังวล และความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง โดยตั้งสมมติฐานว่า พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมามีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองและความวิตกกังวล ในขณะที่เดียวกันความวิตกกังวลก็จะมีสัมพันธ์ในทางลบกับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ผลการศึกษาพบว่าพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมามีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมา ไม่เป็นความสัมพันธ์ในทางลบ

กับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง จากการศึกษาทำให้สรุปได้ว่า พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมา มีความสัมพันธ์กันกับความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง ของแต่ละบุคคลอย่างเห็นได้ชัด

Alexander Tolor (1976) ก็ได้ทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมที่เหมาะสมในการแสดงออก (Assertiveness) ภาพพจน์บทบาททางเพศ (Sex-role stereotyping) และอัตตมโนทัศน์ (Self-concept) ของนักศึกษาในระดับปริญญาตรี ผลจากการศึกษาของ Alexander Tolor สอดคล้องกับผลจากการศึกษาของ Roger N. Conaway กล่าวคือ พฤติกรรมที่เหมาะสมในการแสดงออกมีความสัมพันธ์ในทางบวก กับอัตตมโนทัศน์ และในหมู่นักศึกษาสตรีที่มีภาพพจน์บทบาททางเพศสูง จะมีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการแสดงออก และอัตตมโนทัศน์ในด้านบวกสูงกว่านักศึกษาสตรีที่มีภาพพจน์บทบาททางเพศต่ำ

อ้อมเดือน สดมณี (2512) ทำการศึกษาถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองกับพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่น โดยเฉพาะในเด็กวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ผลจากการศึกษาปรากฏว่า ในเด็กกลุ่มที่มีพฤติกรรมปกติ ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองจะมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ การมองเห็นตนเองจากเพื่อนสนิท พ่อ และเพื่อนนักเรียน ส่วนในเด็กที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ไปจากสังคม ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองจะมีความสัมพันธ์กันกับการรับรู้ การมองเห็นตนเองจากเพื่อนสนิท พ่อ แม่ และครู ตามลำดับ

ไฉน มีริยะเกิด (2515) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองของเด็กวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวชั้นกลาง กับเด็กวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวชั้นต่ำ จากการศึกษาในครั้งนี้ปรากฏว่า วัยรุ่นหญิงที่มาจากครอบครัวชั้นกลางและครอบครัวชั้นต่ำมีแนวโน้มที่จะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองในด้านพฤติกรรมและลักษณะที่เป็นส่วนรวมดีกว่าวัยรุ่นชาย เด็กวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวชั้นกลางจะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองในส่วนที่เกี่ยวกับ พฤติกรรม สติปัญญา รูปร่าง ลักษณะ ความสุข และความพึงพอใจในลักษณะที่ดีกว่าเด็กวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวชั้นต่ำ ส่วนลักษณะที่เกี่ยวกับความวิตกกังวลนั้นพบว่า เด็กวัยรุ่นจากครอบครัวชั้นต่ำมีความวิตกกังวลสูงกว่าเด็กวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวชั้นกลาง และวัยรุ่นหญิงจะมีความรู้สึกวิตกกังวลสูงกว่าวัยรุ่นชาย

ชัชสุนี คุชิลวรรณ (2528) ทำการศึกษาในเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองของสตรีโสดที่มีอายุ 30 ปีขึ้นไป และประกอบอาชีพอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลจากการศึกษา พบว่าสตรีโสดส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองในด้านเกียรติภูมิแห่งตนในระดับสูง โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับเกียรติภูมิแห่งตนมากที่สุด คือ การยอมรับจากเพื่อนฝูง รองลงมาก็คือ

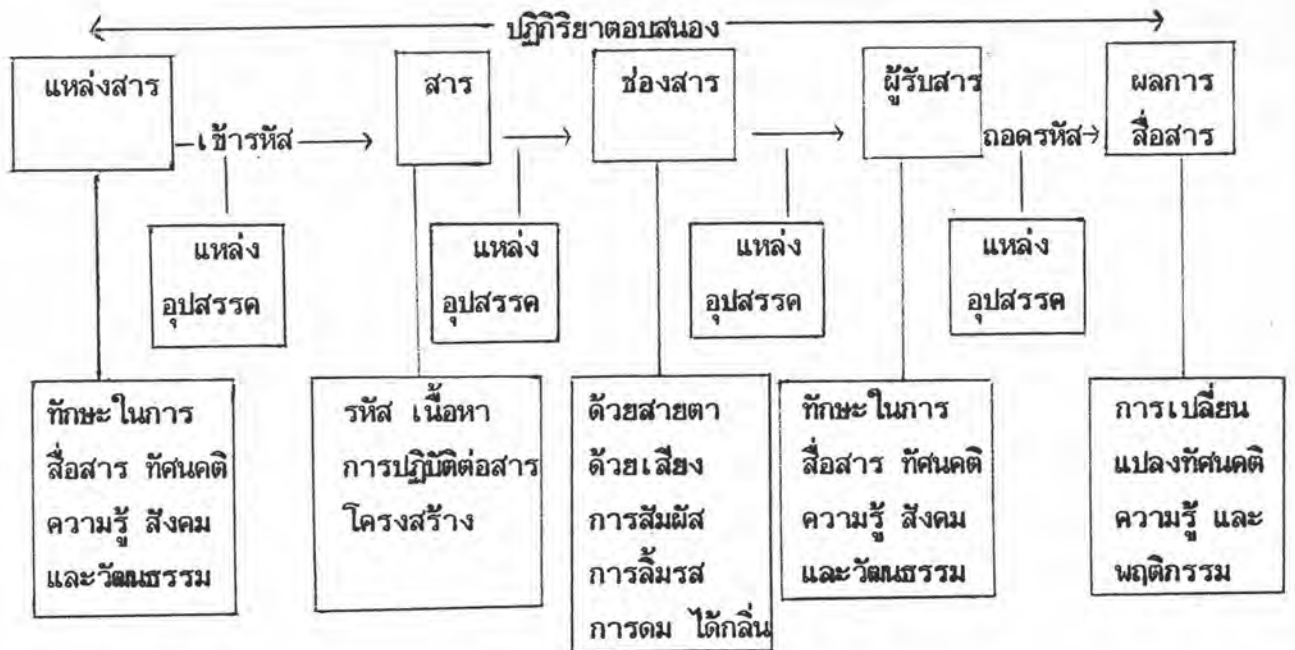
การยอมรับจากครอบครัว ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับเกียรติภูมิแห่งตน คือ ความคิดเกี่ยวกับทางสังคม

การเปิดรับข่าวสาร

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าโลกเรากำลังอยู่ในยุคของข่าวสาร ข่าวสารเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ และประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน (sharing information) (วุฒิชัย จำนงค์ 2523: 3) ข่าวสารจัดได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มนุษย์ใช้ประกอบในการตัดสินใจในเรื่องราวต่าง ๆ โดยเฉพาะเมื่อเกิดความไม่แน่นอน ความต้องการได้รับข่าวสารเพิ่มเติมจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น หรือกล่าวได้ว่ามนุษย์มีการแสวงหาข่าวสารเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ 4 ประการ คือ ต้องการรู้ในเหตุการณ์ ต้องการคำแนะนำในการปฏิบัติให้ถูกต้อง ต้องการข่าวสารเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้กับตนเอง และต้องการข่าวสารเพื่อนำไปสนทนากับบุคคลอื่น

การที่บุคคลมีการเปิดรับข่าวสารมากมีผลทำให้บุคคลผู้นั้นมีสายตาที่กว้างไกล มีความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อม และเป็นคนทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ มากกว่าบุคคลที่มีการเปิดรับข่าวสารน้อย (Charles K. Atkin 1973: 208) จึงเห็นได้ว่า การเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชนหรือสื่อระหว่างบุคคล ย่อมมีผลต่อความคิดและพฤติกรรมของแต่ละบุคคลได้ นอกจากนั้นการที่มนุษย์มีการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกันนี้ยังมีผลทำให้มนุษย์มีความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน และนำไปสู่การตัดสินใจกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งที่ประสานสอดคล้องกันอีกด้วย (Colin Cherry 1978: 30)

การแลกเปลี่ยนข่าวสารหรือการได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน กระบวนการสื่อสารของมนุษย์มีองค์ประกอบคือ แหล่งสาร (Source) สาร (Message) ช่องสาร (Channel) ผู้รับสาร (Receiver) ผลที่เกิดจากการสื่อสารและการสะท้อนกลับ หรือปฏิกิริยาตอบสนอง (Feedback) ซึ่งสามารถเขียนเป็นแบบจำลองได้ดังนี้ (D.K. Berlo 1960: 11-12)

เมื่อพิจารณาแบบจำลองการสื่อสารดังกล่าวจะเห็นได้ว่าช่องทางการสื่อสาร (Channel) เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการสื่อสาร และยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม แก่ผู้รับสาร อีกด้วย (Everett M. Rogers with F. Floyd Shoemaker: 145)

ช่องทางการสื่อสาร หมายถึง ช่องทางหรือพาหนะที่นำพาข่าวสารจากผู้ส่งสารมายังผู้รับสาร ซึ่งโดยทั่วไปมักแบ่งออกได้เป็น สื่อมวลชน (Mass media channels) และสื่อระหว่างบุคคล (Interpersonal channel) สื่อมวลชนก็ได้แก่ หนังสือพิมพ์ เอกสารเผยแพร่ ภาพยนตร์ วิทยุ และโทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งแหล่งข่าวสารอาจเกิดจากบุคคลเดียวหรือสองสามคน หรือมากกว่านั้นก็ได้ ทำการส่งข่าวสารนั้น ๆ ไปยังผู้รับสารเป็นจำนวนมาก และสามารถส่งข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ และแพร่กระจายข่าวสาร รวมทั้งการเปลี่ยนทัศนคติที่บุคคลมีอยู่ได้

สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่ง ของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เพราะสามารถเข้าถึงประชาชนเป็นจำนวนมากได้อย่างแพร่หลาย บทบาทสำคัญ 3 ประการในบรรดาบทบาทต่าง ๆ ของสื่อมวลชนก็คือ การให้ข่าวสาร (Information) การให้การศึกษา (Education) และการเสนอความคิดเห็น (Opinion) (ปรเม สตะเวทิน 2528: 69)

ส่วนสื่อระหว่างบุคคล เป็นสื่อที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดของผู้ส่งสารแบบเห็นหน้ากันระหว่างบุคคลสองคน หรือมากกว่านั้น

โดยทั่วไปแล้วผู้รับข่าวสารจะมีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไปตามแบบเฉพาะของตนเอง แรงผลักดันที่ทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีการเลือกเปิดรับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ เกิดจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน คือ

1. ความเหงา เป็นเหตุผลทางจิตวิทยาที่เชื่อว่า โดยปกติคนเราไม่ชอบจะอยู่โดยลำพังคนเดียว เพราะทำให้เกิดความรู้สึกสับสน วิตกกังวล หวาดกลัว ดังนั้นคนเราจึงพยายามรวมกลุ่มกันเท่าที่จะมีโอกาสทำได้ เมื่อไม่สามารถจะติดต่อกับผู้อื่นได้โดยตรง สิ่งที่สามารถจะกระทำได้ก็คือ การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ในบางครั้งคนบางส่วนกลับมีความพึงพอใจที่จะเปิดรับสื่อมวลชนมากกว่าการติดต่อกับบุคคลอื่นด้วยซ้ำ เพราะสื่อมวลชนเป็นเพื่อนแก้เหงาที่ไม่สามารถสร้างแรงกดดันได้

2. ความอยากรู้อยากเห็น ความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของมนุษย์ ดังนั้น สื่อมวลชนจึงถือเอาความอยากรู้อยากเห็นเป็นหลักสำคัญในการเสนอข่าวสาร ปกติมนุษย์เรายากรู้อยากเห็น โดยเริ่มจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตนเองมากที่สุด ไปจนถึงสิ่งที่อยู่ห่างตนเองมากที่สุดตามลำดับ และไม่ว่าสิ่งที่สนองความอยากรู้อยากเห็นนั้นจะเกิดจากวัตถุสิ่งของ ความคิด หรือการกระทำของเพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมโลก สิ่งที่สนองความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่าง ๆ นอกเหนือจากที่เกิดขึ้นใกล้ชิดกับตนเองมากที่สุด คงไม่มีอะไรดีไปกว่าสื่อมวลชนต่าง ๆ ทั้งนี้เป็นความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งที่เกิดขึ้นในแง่ต่าง ๆ เช่น สาเหตุของเหตุการณ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น รวมทั้งผลกระทบซึ่งอาจจะเกิดขึ้นกับตนเอง หรือผู้อื่นด้วย

3. ประโยชน์ใช้สอยของตนเอง โดยพื้นฐานแล้วมนุษย์เป็นคนเห็นแก่ตัว ในฐานะที่เป็นผู้รับข่าวสารจึงต้องการแสวงหา และใช้ข่าวสารบางอย่างที่จะใช้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง เพื่อช่วยให้ความคิดของตนบรรลุผล เพื่อให้ข่าวสารที่ได้มาเสริมสร้างบารมี เพื่อให้ได้ข่าวสารที่จะช่วยให้ตนเองได้รับความสะดวกสบาย รวมทั้งให้ได้ข่าวสารที่ทำให้ตนเองเกิดความสนุกสนาน ความบันเทิง ข่าวสารเหล่านี้ไม่ว่าจะให้คุณในทางปฏิบัติ ทางจรรโลงจิตใจ หรือแม้แต่ทางความคิด ก็สามารถหาได้จากสื่อมวลชนเป็นส่วนใหญ่

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับข่าวสาร

ทฤษฎีการเลือกเปิดรับข่าวสาร (Selective exposure theory) ในการสื่อสาร ผู้รับสารจะมีกระบวนการเลือกรับรู้ข่าวสารที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ความต้องการ ความเชื่อ ทศนคติ ความรู้สึกนึกคิด ฯลฯ ของแต่ละบุคคล ซึ่งกระบวนการเลือกรับรู้ข่าวสารนี้จะเข้าไปในลักษณะของการกลั่นกรอง โดยมีลำดับขั้นดังต่อไปนี้

1. การเลือกเปิดรับหรือการสนใจ (Selective exposure or Selective attention) ซึ่งหมายถึงแนวโน้มที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจ หรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับปัจจัยอื่น ๆ หลายประการ เช่น ทศนคติเดิมของบุคคลนั้น ลักษณะนิสัยของบุคคลนั้น บุคคลมักแสวงหาข่าวสารที่สอดคล้องตรงกันกับทศนคติ หรือความคิดดั้งเดิมของบุคคลนั้น ๆ ในขณะเดียวกันก็พยายามหลีกเลี่ยงการรับข่าวสารที่ขัดต่อทศนคติ หรือความคิดเดิม ทั้งนี้เพราะการได้รับข่าวสารที่ไม่สอดคล้องกับความรู้สึกนึกคิดของเขา จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ

2. การเลือกรับรู้หรือตีความ (Selective perception or Selective interpretation) เมื่อบุคคลเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแล้ว ผู้รับสารแต่ละคนก็อาจจะมีการตีความข่าวสารที่ได้รับมานั้นแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ ผู้รับสารจะมีการตีความข่าวสารที่ได้รับมาตามความเข้าใจของตนเอง หรือตามทศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง แรงจูงใจ หรือภาวะจิตใจของตนเองในขณะนั้น

3. กระบวนการเลือกจดจำ (Selective retention) ผู้รับสารมีแนวโน้มที่จะเลือกจดจำเฉพาะข่าวสารที่ตรงกันกับความสนใจ ความต้องการ ทศนคติ ฯลฯ ของตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็มักจะลืมข่าวสารที่ไม่ตรงกันกับความสนใจของตนเอง

การเลือกจดจำเปรียบเสมือนเครื่องกรองขั้นสุดท้ายที่มีผลต่อการส่งสารไปยังผู้รับสาร ในการส่งข่าวสารบางครั้งอาจจะถูกปฏิเสธตั้งแต่เริ่มแรก โดยการไม่เปิดรับข่าวสารนั้น ๆ เลย หรือในกรณีที่ผู้รับสารมีความจำเป็นต้องรับสาร ผู้รับสารก็จะมีการเลือกตีความข่าวสารที่ได้มาตามความเข้าใจ หรือความต้องการของตนเอง แต่ถ้าผู้รับสารยังไม่สามารถตีความตามความเข้าใจ หรือความต้องการของตนเองได้อีก ผู้รับสารก็ยังสามารถปฏิเสธข่าวสารนั้นในขั้นสุดท้ายได้อีก โดยการเลือกจดจำเฉพาะข่าวสารที่อยู่ในความสนใจ หรือความต้องการของตนเองเท่านั้น

ทฤษฎีการใช้และการสนองตอบความพึงพอใจ (Uses and gratifications)
ในการเปิดรับข่าวสารของบุคคลจะให้ความสนใจเปิดรับ และจดจำข่าวสารที่ตรงกับความ
พึงพอใจของตนเอง

ในเรื่องนี้ Charles Atkin ได้กล่าวไว้ว่าบุคคลจะเลือกรับข่าวสารใด จากสื่อใด
ย่อมขึ้นอยู่กับ การคาดคะเนเปรียบเทียบระหว่างผลรางวัลตอบแทน (Reward value) กับ การ
ลงทุนลงแรง (Expenditure) และพันธะผูกพัน (Liabilities) ที่จะตามมา กล่าวคือ ถ้า
ผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับมีมาก คื้มต่อการลงทุนลงแรง เช่น การต้องลงทุนซื้อหา
เพื่อให้ได้มาซึ่งข่าวสารที่สนองตอบต่อความต้องการด้านการบันเทิงสนุกสนาน เป็นต้น บุคคลก็
ย่อมจะแสวงหาข่าวสารนั้น (Information seeking) แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าผลประโยชน์
ที่ผู้รับสารได้รับมีน้อย ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุนแสวงหาข่าวสาร บุคคลก็เลือกที่จะไม่รับข่าวสารนั้น ๆ
หรือกรณีที่ผู้รับสารพิจารณาแล้วเห็นว่า การรับข่าวสารนั้นจะก่อให้เกิดพันธะผูกพันอื่น ๆ ตามมา
เช่น ทำให้ไม่สบายใจ เศร้าใจ ก็จะไม่เลือกที่จะรับข่าวสารนั้น

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับข่าวสาร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับข่าวสาร โดยเฉพาะการเปิดรับข่าวสารของสตรี
โดยตรงนั้นยัง ไม่มีผู้ทำการศึกษากันอย่างแพร่หลายนัก ดังนั้นในการทำวิจัยครั้งนี้จึงสามารถรวบรวม
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับข่าวสาร เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวิจัย ได้ดังต่อไปนี้

เวทย์ ธิโนปจัย (2516) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบการเปิดรับสื่อมวลชน และ
ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากรในเขตเมืองและชนบท ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยต่าง ๆ
เช่น ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ ประชากร เศรษฐกิจ สังคม และจิตวิทยา ฯลฯ มีความสัมพันธ์
ต่อพฤติกรรมในการสื่อสารของบุคคลดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ จากการศึกษาพบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนและความ
สัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากรในเขตเมือง และชนบท ไม่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางด้าน
ภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจ หมายความว่า การกระจายตัวของประชากรในแต่ละภูมิภาค และความ
แตกต่างในด้านอาชีพของประชากร ไม่มีผลโดยตรงต่อการเปิดรับสื่อมวลชน และความสัมพันธ์
ระหว่างบุคคล

2. ปัจจัยทางด้านประชากร เมื่อพิจารณาถึงตัวแปรทางด้านอายุแล้ว พบว่า อายุมีผลต่อการเปิดรับสื่อมวลชน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากรทั้ง เขตเมืองและชนบท การเปิดรับสื่อประเภทหนังสือพิมพ์มีมากกว่าประเภทนิตยสาร ทั้งในทุกกลุ่มอายุและในเขตเมืองหรือชนบท สำหรับสื่อประเภทวิทยุและโทรทัศน์นั้นจะมีลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างผู้รับในชนบทและในเมือง คือ การเปิดรับสื่อวิทยุ และโทรทัศน์ในชนบทจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นตามกลุ่มอายุที่เพิ่มขึ้น แต่ในเขตเมืองกลับมีจำนวนลดลงตามกลุ่มอายุที่เพิ่มขึ้น

3. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เมื่อพิจารณาถึงลักษณะอาชีพของประชากรกับการเปิดรับสื่อมวลชนและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้น ไม่พบว่าปัจจัยดังกล่าวมีความสัมพันธ์กัน แต่จากการศึกษามีข้อที่น่าสังเกตว่า ผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูง เช่น กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระ ผู้บริหารงาน และผู้ประกอบการค้าขาย ฯลฯ จะอ่านหนังสือพิมพ์ หนังสือหรือนิตยสาร และดูโทรทัศน์มากกว่ากลุ่มอาชีพที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจต่ำกว่า เช่น ผู้ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม หรือกลุ่มผู้ว่างงาน เป็นต้น แต่ในสื่อมวลชนประเภทวิทยุกลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ กลุ่มที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจต่ำกว่าจะมีการเปิดรับสื่อประเภทวิทยุมากกว่าผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูง

4. ปัจจัยทางด้านสังคม การศึกษามีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชนและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากร โดยเฉพาะสื่อประเภทสิ่งพิมพ์จะมีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างเห็นได้ชัด ส่วนในสื่อวิทยุ พบว่าสัดส่วนของผู้ฟังมีมากในเกือบทุกกลุ่มการศึกษา

5. ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ในการศึกษาปัจจัยทางด้านจิตวิทยา พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากรใน เขตเมืองและชนบทมีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมใหม่ โดยเฉพาะทางด้านการวางแผนครอบครัว

นิตยา คำเมือง (2525) ศึกษาถึงการเปิดรับสื่อมวลชนเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวของสตรีใน เขตเทศบาลเมืองขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนของสตรีในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น มีความแตกต่างกันออกไปตามช่วงอายุ กล่าวคือ กลุ่มที่มีช่วงอายุระหว่าง 25-29 ปี จะเปิดรับสื่อมวลชนประเภทวิทยุในช่วงเวลา 6.00-9.00 น. ในระดับสูงกว่ากลุ่มอายุที่น้อยกว่าและกลุ่มอายุที่สูงกว่า ส่วนช่วงเวลาในการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์ไม่มีความแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังพบอีกด้วยว่าการเปิดรับสื่อมวลชนของสตรีแตกต่างกันไปตามระดับการศึกษา โดยมีความแตกต่างกันเฉพาะความบ่อยครั้งในการเปิดรับสื่อมวลชน

เท่านั้น กล่าวคือ กลุ่มที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา อาชีวะ ปกศ.ต้น จะมีความบ่อยครั้งในการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ และนิตยสารสูงกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาในระดับต่ำหรือสูงกว่า

ในด้านอาชีพ พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนของสตรีมีความแตกต่างกันออกไปตามกลุ่มอาชีพ เฉพาะเรื่องความบ่อยครั้งในการเปิดรับสื่อมวลชนประเภท หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และนิตยสาร คือในสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ และนิตยสาร กลุ่มอาชีพรับราชการมีความบ่อยครั้งในการเปิดรับมากกว่ากลุ่มอาชีพแม่บ้าน รับจ้าง ค้าขาย ฯลฯ ส่วนสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์ พบว่า กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มอาชีพรับราชการมีความบ่อยครั้งในการเปิดรับมากกว่ากลุ่มอาชีพอื่น ๆ

ในด้านรายได้ จากการศึกษาพบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนของสตรีมีความแตกต่างกันออกไปตามระดับรายได้ คือกลุ่มผู้มีรายได้ปานกลางจะฟังวิทยุในช่วงเวลา 6.00-9.00 น. สูงกว่ากลุ่มผู้มีรายได้ต่ำกว่าและกลุ่มที่มีรายได้สูงกว่า และยังพบความแตกต่างกันในเรื่องของความบ่อยครั้งในการเปิดรับสื่อมวลชนประเภท หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และนิตยสารอีกด้วย กล่าวคือ กลุ่มสตรีที่มีรายได้ในระดับปานกลางมีความบ่อยครั้งในการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทดังกล่าวสูงกว่ากลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่า และสูงกว่า

พรทิพย์ เย็นจะบก (2527) ทำการศึกษาการเปิดรับข่าวสารการเมืองจากสื่อมวลชนกับพฤติกรรมทางการเมืองของสตรีในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า สตรีที่อยู่ในกลุ่มการศึกษาและอาชีพที่แตกต่างกัน มีความบ่อยครั้งในการเปิดรับข่าวสารการเมืองแตกต่างกัน โดยที่สตรีในกลุ่มระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมปลายมีความบ่อยครั้งในการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองสูงกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาตั้งแต่มัธยมปลายและสูงกว่าขึ้นไป

นอกจากนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ยังพบอีกว่ากลุ่มสตรีที่มีการเปิดรับข่าวสารการเมืองจากสื่อมวลชนมากที่สุด คือสตรีที่อยู่ในกลุ่มอายุ 41-44 ปี การศึกษาในระดับตั้งแต่ ป.4 ลงมามีรายได้น้อย และเป็นกลุ่มสตรีที่เป็นแม่บ้าน

กาญจณี หวังถิรอำนาจ (2530) ทำการศึกษาถึงการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ และการป้องกันโรคเอดส์ในหญิงอาชีพพิเศษ และชายรักร่วมเพศในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย

พบว่า การเปิดรับข่าวสารโดยทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง หนังสือพิมพ์ เป็นสื่อที่กลุ่มตัวอย่างนิยมเปิดรับมากที่สุด รองลงมาคือการพูดคุยกับเพื่อน ดูโทรทัศน์ และวิดีโอ ตามลำดับ

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม กับพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ และการป้องกันโรคเอดส์ พบว่า ระดับการศึกษาสูงมีผลทำให้การเปิดรับข่าวสารทั่วไปและข่าวสารโรคเอดส์จากวิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร สื่อสิ่งพิมพ์ โปสเตอร์ และคนขายยาตามร้านขายยาเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย และยังพบอีกด้วยว่าอายุมีผลต่อการเปิดรับข่าวสารทั่วไปทางภาพยนตร์และวิดีโอ กล่าวคือ ถ้าอายุมากขึ้นก็จะมี การเปิดรับข่าวสารน้อยลง

สุวรรณ ยุทธนา (2532) ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการสื่อสาร กับค่านิยม และทัศนคติสมัยใหม่ของสตรีในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลจากการวิจัยพบว่า กลุ่มสตรีที่เป็นตัวอย่างในทุกุระดับอายุ การศึกษา และอาชีพ ส่วนใหญ่นิยมดูข่าวโทรทัศน์ รองลงมาคือการฟังรายการเบาสมองจากวิทยุ และอ่านหนังสือพิมพ์รายวัน ส่วนการอ่านนิตยสารเป็นไปในลักษณะนาน ๆ ครั้ง การชมภาพยนตร์ในโรงภาพยนตร์จะมีน้อยที่สุด นอกจากนั้นยังพบอีกว่าสตรีที่มีการศึกษาสูงคือในระดับปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไปจะมีแนวโน้มในการเปิดรับสื่อมวลชนมาก โดยเฉพาะข่าวหนัก เช่น ข่าวเศรษฐกิจ การเมือง ธุรกิจ ฯลฯ

ในด้านอาชีพ พบว่า สตรีที่มีอาชีพแตกต่างกันจะมีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนแตกต่างกัน กล่าวคือ ข้าราชการสตรีมีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนสูงกว่าสตรีที่ประกอบอาชีพอื่น โดยเฉพาะความบ่อยครั้งในการอ่านหนังสือพิมพ์รายวัน

ส่วนในด้านการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านการสื่อสารกับค่านิยมและทัศนคติสมัยใหม่ของสตรี สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยทางด้านการสื่อสารเป็นปัจจัยกลางหรือสื่อกลางในการนำเสนอข่าวสารเกี่ยวกับค่านิยม และทัศนคติให้กับสตรี เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและทัศนคติของสตรีให้มีความทันสมัยมากขึ้น ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับ การเลือกนำเสนอเนื้อหาของสื่อมวลชน ซึ่งมีหน้าที่ในการให้ข่าวสาร ความรู้ และให้การเรียนรู้ทางสังคมแก่สตรี เพื่อโน้มน้าวสตรีให้เข้ามามีส่วนร่วมทางสังคม การเมือง และการปกครองมากขึ้น